

ПРОМЯНА НА ИМЕТО

Собствено, бащино и фамилно име

адв. Димитър Кавалджиев, САК

Съдържание:

Въведение

Исторически бележки

Понятие за име. Право на име

Правна уредба на имената в България

Причини и поводи за промяна на имената

Основания за промяна на имената

Прибавяне на псевдоним

Производство за промяна на името

От съдебната практика

Промяна на името при осиновяване

Промяна на имената при припознаване или установяване на произход

Промяна на името при придобиване или възстановяване на българско гражданство

„Възродителният процес” и имената

Последици от промяната на имената

Как е по света?

Име, фирма и търговска марка

Предложения за промени в законодателството

Заключение

Списък на използваните съкращения

ВЪВЕДЕНИЕ

Всички хора по земята, надхвърлящи вече 7 млрд. души, имат нужда от идентификация, с помощта на която да влизат във взаимоотношения и да се отграничават от останалите жители. Признаците за идентификация биват биологични и социални. При животните биологичните признаци имат преимуществено значение, тъй като те не могат да говорят и пишат. Но при хората идентификацията се осъществява предимно чрез социални признаци - вербални и епистоларни знаци, съпровождащи човек още от раждането му.

Основен идентификационен елемент, отграничаващ всеки човек от другите хора е името. Независимо как е образувано, с колко съставни части и какво е значението му, името, като вид словесно съчетание, има една основна функция – да идентифицира и обозначава притежателя му.

Съществува цяла наука, която се занимава с имената на хората (лични, бащини, фамилни имена, прякори, прозвища, псевдоними, родови имена и др. антропоними). Тази наука се нарича антропонимия или още антропономастика. Антропонимията е дял от ономастиката, която се занимава с наименованията по принцип. Тя изследва не само имената на реални хора, но и имената на литературните герои на писателите.

Нарастването на населението на земята и струпването на множество хора в градовете доведе до това различни хора, споделящи определена територия, да имат идентични имена. Поради това в почти всички държави по света, освен името, за идентификация на отделните членове на обществото се използват и други допълнителни индивидуализиращи признаци. Най-често това е някакъв номер, съставен от букви и/или цифри, който е призван да обозначава индивида в различните социални сфери и системи. В България такъв универсален идентификатор се явява ЕГН-то. И ако от гледна точка на държавата предвид съпадението на много имена сред населението този номер е най-съществения идентификатор на гражданите, то в обикновените ежедневни човешки взаимоотношения значението на името не може да бъде изместено от какъвто и да било номер или друга идентификация и си остава основния елемент, с помощта на който отделните хора общуват помежду си и се ориентират един спрямо друг.

Според някои мнения, името има не само голямо социално значение, но и по-дълбок езотеричен (скрит) смисъл. Силата му се обяснява с вибрациите, които съчетанието от различни букви и символи генерира в действителността и влиянието на тези вибрации върху характера на човека. Дали името действително определя качествата на човека е спорно, но едно е сигурно – за хората, които вярват в това, значението на името има допълнителна стойност. Все пак не е без значение дали човек е удовлетворен от името си или го носи с нежелание. То съпътства целия му живот.

При раждането си човек не избира сам как да се казва. Изборът се прави от родителите или от трети лица – в по-редки хипотези. За някои елементи изборът е предопределен (в по-малка или по-голяма степен), тъй като има законовоустановени правила. Други части от името са обусловени от традициите и местните обичаи. Факторите, които в най-голяма степен определят вида и съставките на името са

средата и мястото, където се е родил човек, както и гражданството и етническият произход на родителите му. Но често се случва тези фактори да се променят в хода на живота и човек да попадне под влиянието на други фактори, различни от първоначалните. Ако в миналото мобилността на хората не е била толкова голяма и животът рядко е преминавал на различни далечни един от друг места от света, то днес е напълно възможно човек да се роди в една държава, да прекара детството си в друга, да премине образованието си в трета, след което да започне работа в четвърта, като накрая през старостта си в пета държава – в различни краища на света.

Изложеното по-горе доказва огромния смисъл на името в живота на човека. Предвид голямото му значение и обстоятелството, че човек не си го избира сам, съвсем логично изниква въпроса: какви са възможностите за промяна на имената след първоначалното им получаване. Този въпрос е особено актуален ако е провокиран от изменение на мястото и средата, в която живее човек. Но дори и без такава промяна, необходимостта всеки да се чувства комфортно с името си обуславя много случаи, в които човек взема решение да промени името си, в търсене на по-добра социална и личностна реализация и адаптация.

От друга страна с промяната на името в никакъв случай не трябва да се злоупотребява. Честите корекции на имената може да са източник на по-малки или по-големи проблеми. Освен това не рядко причините за инициране смяна на цялото или част от името са користни. Те могат да бъдат свързани с конкретно извършено престъпление или поначало нечисто съдебно минало. В тези случаи с промяната се цели „изчистване” на името в буквалния смисъл на думата – с юридическо изменение на самото име като официален идентификатор на личността. Предвид развитието на новите технологии и медицината (в това число и естетичната хирургия) е напълно възможно човек изцяло да подмени самоличността си, като освен външността смени и своето име.

Възможностите за злоупотреба с името са довели до въвеждането на редица ограничения при промяната му, а също така и до умишлено усложняване на процедурата с цел да не се злоупотребява с това право. В някои държави тези ограничения не са толкова съществени и е възможно човек да промени името си дори чрез изпращане на заявление по интернет, както и да получи обратно по пощата удостоверение с новото си име. Подобен либерален режим съществува например във Великобритания. В други държави, обаче, в това число и в България, правилата за смяна на името са далеч по рестриктивни и промяната следва строго регламентирано производство, в което главна роля има съда. При този законодателен подход без участието на съда не би могло да се промени името, освен в някои отделни случаи.

Настоящото изложение има за цел да запознае читателя с основните правила за формиране на името в Република България, с особеностите на отделните елементи на името, с изискванията в различните хипотези и най-вече с условията, при които името може да се променя, след като веднъж е въведено в регистрите на населението. Засегнати са също така въпроси за последиците от промяната на името – когато такава вече е осъществена.

Тези знания са полезни за всеки български гражданин, независимо дали се намира в България или някъде по света. Те могат да мотивират (или напротив - да откажат човек) да променя името си, когато си е поставил такива цели. Книгата има за задача да попомогне при вземане на информирано решение за промяна на името. Запознаването с правния режим на имената в Република България е първата предпоставка за законосъобразни действия, свързани с името на всеки български гражданин.

Книгата е предназначена за широк кръг читатели. Освен юридически данни изложението включва и обща информация за човешките имена в исторически план от гледна точка на изискванията за формирането и използването им, както и анализ на материята за имената в сравнително-правен аспект. Публиквани са и някои идеи и предложения за изменения в законодателството с оглед синхронизиране на уредбата с проявените в обществото промени през годините и възприемането на нов тип взаимоотношения между хората. Текстът не е подробна инструкция как да се извърши промяна на името, а има само информативен характер, като среща читателя с общите положения и някои детайли от процедурата по промяна на имената. При необходимост от реални действия е препоръчително да се потърси квалифицирана правна помощ.

ИСТОРИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

В библейската „Първа книга на царете“ (500 г. пр. хр.) се казва: „Каквото името му, такъв ще е и той“. В древността хората изключително много са вярвали в значението на името за живота на човека. Смятало се е, че името е символ, който определя личността, че съществува равенство между името и същността на носителя му. Хората са вярвали в смисъла на името не само докато човек е жив, но дори и след като почине. Имало е схващания, че ако някой спомене името на починал човек, прави грешка, тъй като по този начин притеснява духа на умрелия. За това след споменаване на името е трябвало да се добави израза „мир на праха му“ – нещо, което се практикува и до днес.

Имало е общности (има ги и сега в някои части на света), които са давали по няколко лични имена на децата, но само едно от тях е било явно и официално - останалите са били тайни, за да останат непокътнати. Хиндуистките лични имена например съдържат четири съставки. Първата е името на съзвездието, под което се е родило детето, като е допустимо да се добавят допълнителни букви или да се махат букви от съответното съзвездие. Това име не е официално и остава скрито за да го защитава от враговете му. Знае се само от родителите на детето. Втората съставка е името на бога, който отговаря за месеца, в който детето е родено. Това, обаче, не означава, че хората имат 12 вида втори имена – колкото са месеците. Обикновено самият бог има много имена и се взема едно от тях. В древни времена се е приемало, че колкото повече имена имал даден бог, толкова повече способности притежавал. Третата съставка на личното име се определя от името на бога на семейството и също е тайна. Последната, четвъртата съставка е явна. Това е името, с което детето ще бъде наричано официално в обществото. За официалното име, свещеникът прави астрологически анализ и посочва първата му буква, а родителите го довършват спазвайки вековни правила и традиции. За момчетата това име трябва да е съставено от две или четири срички, да започва със

звучна съгласна и да завършва с дълга гласна. За момичетата името трябва да съдържа нечетен брой срички и да завършва на „а“ или „и“. Освен лично име индийците от тази общностна група вписват в паспортите си още името на бащата, името на неговите прадеядовци, фамилното име, името според религиозната и кастовата принадлежност и дори името, дадено им от приятели и колеги.

В Тибет и Бутан, както и във всички други будистки общности, хората имат по две лични имена, които не изпълняват ролята нито на фамилия, нито на второ име. Едното се използва от близките хора в семейството, а другото е за останалите хора, защото се вярва, че ако злото не знае първото име, не може да направи нищо лошо на човека.

Древните хора са гледали на имената като на своеобразен амулет с магически функции. Сега в повечето държави водещо при наименоването на децата е по-скоро модата и личните предпочитания. Но името продължава да има съществено значение в живота на всеки човек. Да нямаш име е немислимо. То е от толкова съществена важност, че отнемане на името (или по-скоро забрана за употребата му) може да служи дори като наказание, както е в затворите например – затворниците получават номера и се идентифицират с цифри. Името е и комуникационен феномен – първото, което правим при запознанство е да си кажем името. Вероятно това е думата, която човек чува най-често в живота си.

В началните стадии на формиране на имената те представляват повече прякори и прозвища, отколкото пълноценни имена. Прякорът е бил широко използван и даван от съответната общност на рода, семейството или на отделен човек. Той е отразявал някаква характерна особеност на съответния човек или група хора (занимание, външност и т.н.). Постепенно имената се развиват и започват по отчеливо да показват принадлежност към определен род или семейство. Оформят се различни именни системи според културите, в които възникват - староиранска, старогръцка, старославянска, староскандинавска и т.н. В почти всички древни култури първоначално се използва само лично име (едноимие) за идентификация на човека в общността. Така се утвърждават ранните езически именни форми преди появата на християнството.

Името често не остава постоянно по време на живота на носителя му. В този смисъл промените на рожденните имената не са характерни само за съвременето. Древността също познава смяна на името – най-вече във връзка с обявяването на някой за владетел. Такива промени не са характерни за големите европейски държави от древността – Византия и Рим. Не са обичайни и за повечето племена по това време – хуни, тюрки и т.н. Но при иранските народи (перси, парти, източноиранци) е имало такава традиция. Владетелите от Персия и Мидия, при възкачване на престола, са изоставяли младежкото си име и са получавали ново име. Тази традиция е възприета и от българите. Ранните български канове и царе също са получавали ново име при възкачването си на престола. При това новото име е било официално, а не прякор или прозвище (както при ромеите): Изот-Тервел, Иванич-Калоян, Звинич-Персиян, Лавас-Симеон и т.н. Но традицията за промяна на името обхваща само върховните владетели. Така например от братята, обявили независимостта на България от Византия през 1185 г. (Тодор, Иван и Иванич), никой не се казва Петър. Но след като е

провъзгласен за цар най-големият от тях променя името си на Петър II, продължавайки традицията от преди завладяването от Византия. Вторият брат по-късно също сменя името си на Асен. А третият брат в последствие се именува Калоян. Тези промени са официални. Вероятно смяната на името е важало и за съпругите на българските владетели. Например съпругата на Петър I, византийката Мария Лакапина, пристигайки в България става Ирина. За разлика от българските владетели, византийските не са получавали ново име, но са имали прозвища (Констатнин Погонат, Юстиниан Ринотмет) свързани с някои особености от живота, външността или характера им. Не е изключено, обаче, някои от българските владетели също да са достигнали до нас с прозвищата си, каквито също са получавали.

И в България, както на повечето места по света, дълги векове обикновените хора са имали само лично име. Традицията за двойните имена е характерна за аристократите - Гаврил Радомир, Иван Александър, Добромир Хръз, Теодора Анна и т.н. Но към края на 14 век двойните лични имена започват да се разпространяват и сред по-нисшите слоеве от населението.

С възникване и утвърждаване на християнската религия езическите имена започват интензивно да се изместват от християнски наименования. През вековете много често се натъкваме на промени в именната система, повлияни от външни фактори – религиозни, политически или социални. Често смяната на политическата или религиозната ориентация на обществото е силен стимул за бурен процес на подмяна на имената. Така например в Англия до XVI в. масово се използват имена на католически светци. Но по време на реформацията през 1534 г. за кратко време популярни стават имена от Стария завет, а традиционните до тогава имена започват да се заменят с библейски. Голяма промяна на имената в България е имало при покръстването на българите през 9 век. Дори самият княз Борис след този акт получава християнско име – Михаил.

В племенното общество хората са използвали само лични имена и доста по-късно се появява двукомпонентната система – лично име и презиме. Но в Китай фамилни имена съществуват още от преди 5-6 хиляди години - по времето на матриархата. В този период жените имат водещо значение в племенната структура и за да се различават отделните племена се създават фамилни имена като форма на принадлежност към определено племе. По късно, преди 4 000 години, когато настъпва патриархат в Китай, обществото се разслюпява и се зараждат отделни обществени класи, а племената започват много да воюват помежду си. В резултат на тези войни се появява прослойка от най-заслужили воители, които получават от държавата земя и роби и заживяват отделно от семействата си. При това отделяне те се сдобиват с нова фамилия, обозначаваща статута им и на практика стават част от аристокрацията. Така постепенно фамилните имена се диференцират с оглед класите в обществото.

В Европа идеята за фамилно име се заражда още по време на Римската империя и обхваща Средиземноморието и Западна Европа. През ранното средновековие, обаче, тази практика замира. В късното средновековие отново се заражда на запад – първо сред благородниците, а след това и сред обикновените хора. Фамилните имена се образуват от различни особености на носителя им или неговия живот - черти на лицето

или тялото, местоживеене, роднинска принадлежност, занимание, занаят или дейност, прякор и т.н. Имало е фамилии, които са произлизали от името на бащата. В Източна Европа за първи път фамилни имена започват да се използват през 14 век по модел заимстван от Западна Европа. Първи започва да създава фамилии полската аристокрация. Там се създават фамилни имена от названията на притежаваните владения, като се слага суфикса -ски/-чки. Постепенно тези фамилни имена се разпространяват и сред по нисшите слоеве на населението. През XV-XVI век фамилни имена по подобен модел с този суфикс придобиват популярност в Украйна, Беларус и Русия – първо сред аристокрацията, а след това и сред други слоеве от населението. За хора с незнатен произход фамилните имена се образуват не от наименованията на именния, а от родното им място.

На много места по света имената освен за идентификация на индивидите са служели и като носител на информацията относно социалния им статус. Руската именна система от 18-19 век е интересна в това отношение. Не само изборът, но и начинът на изписване и произнасяне на имената през този период са обусловени в голяма степен от социалния произход на лицето. По това време хората се делят на два вида: дворяни и простолюдие. Но е имало различни прослойки дворяни. Разбира се всички слоеве от населението използват именника на църквата с традиционните християнски имена на светци. Но все пак има един набор от имена, които са били разпространи в по-нисшето дворянство – предимно старинни руски имена. Когато са се ползвали такива имена е ставало ясно, че носителите им произхождат от по-ниско потекло, въпреки принадлежността им към дворянството. В Русия традицията обезателно да се дава името на дядото не е толкова активна, както в България. Обикновено децата са кръщавани на някой роднина, но не задължително на дядото и бабата. Женският репертоар от имена е бил доста по-ограничен от този при мъжете. Постепенно някои имена, които са употребявани от нисшите слоеве на населението, започват да се употребяват от дворяните, но видоизмени. Например името Катерина е било по-народната форма, а Екатерина – дворянския ѝ аналог. Чужденците, които прекарват дълго време на служба в Русия, са получавали руски имена, като само фамилията е оставала чуждата. Руските княгини (съпругите на престолонаследниците), обикновено чужденки, също са получавали руски имена.

Именните форми в България през годините са претърпяли много метаморфози. Зародишът на българската именна система е потънал далеч назад във времената на индоевропейското минало и праславянската епоха (IV-IX век). В развитието на именната система се намесват всевъзможни влияния на траки, гърци, римляни, в по-ново време руснаци и др. Приемането на християнството и славянската писменост оказват голямо влияние върху именните традиции. По произхода си имената на българите условно се разделят на славянски, християнски и местни.

Името на детето се е избирало от родителите, от кума или от свещеник. Най-често детето се е кръщавало на дядото и бабата. Това е известно още като традиция на кръстното име – наследява се името на предците през поколение. През цялото историческо развитие този обичай е бил със силата на закон. Въпреки че не е имало правен характер, това условие е било спазвано строго и е съдействало българската именна система да се съхрани стабилна в продължение на десетилетия. Сега тази

традиция преимуществено продължава да се спазва, но в много случаи е трансформирана в именуване по първата буква. При кръщаване на детето се използва само първата буква на дядото/бабата или детето се кръщава с аналогично по смисъл име (Ламби – Светлин). Много рядко детето се е кръщавало на бащата и то само ако е починал междуременно, докато майката е бременна. Изключение от общото правило има когато детето се роди на някой християнски празник – тогава се кръщава на патрона на празника.

След падането на страната под турско робство дълго време имената на българите остават сравнително константни. Въпреки продължителния период, прекаран под властта на турците, именната система на българите не е много повлияна от турската. За 500 години нито едно турско име не е навлязло в именния фон на българите като лично име. Но във фамилните имена има заемки.

Сред българите втори имена (презимена) се появяват в края на 18 и началото на 19 век по образец на западните и съседните народи, с които през време на възраждането се влиза в контакт. Тези имена, обаче, не са официални, доколкото и няма официално българска държава. Прототипи на бъдещи фамилни имена се появяват под формата на притежателно прилагателно име от бабата или дядото (Иван Ганкеният), под формата на прякор (Стоян Мокрият) или с оглед извършваната от лицето дейност (Ставри Златарят). Тези имена, обаче, са били неофициални и не са се наследявали от децата. Някои от тях постепенно започват да се предават от бащи на деца. Официално прототип на презимена се въвежда по административен ред в османската държава през втората половина на 19 век, когато се организират данъчни регистри, в които записването на длъжниците става по модела „Стоян син на Иван”. Всички българи, турци (османци), кюрди, лази, гърци, руси, липовани и др. са записвани в османските документи само с личното си име, но е имало информация за роднините. В много случаи в турските регистри са вписвали и прякор или прозвище, характеризиращо дадено лице. По-късно тези прякори и прозвища са прераснали във фамилни имена. Данните в регистрите, събирани по домакинства, са доста точни, тъй като въз основа на тях турската администрация е събирала данъците. Успоредно с гражданската регистрация, предприета от турските власти на някои места в България се въвежда църковна поименна регистрация на населението. Регистрацията в църковните книги е включвала отразяване на настъпили събития по гражданско състояние: раждане, брак, разтрогване на брак и смърт.

Следвайки този модел първоначално вторите имена се оформят от бащиното име без наставки, но бързо започват да се налагат наставките -ов и -ев, които означават принадлежност (например Стоян Иванов означава Стоян на Иван, Стоян от рода на Иван). Навлизат и други славянски наставки: -ски, -ич, -ин, със съответните женски аналози. Втори имена, завършващи на „-ин” са получавали главно децата на вдовиците и това е било отличителен белег. Сега наставка „-ин” получават децата, на които бащата е неизвестен. Нерядко презимената се образуват и по турски образец (Стояноглу). Използват се дори имена по гръцки (Симопулу) и сръбски модел (Ценович). Така през Възраждането именната система е двукомпонентна – съдържа две имена. Но вторите имена все още не са официално закрепени административно. Те са се оформяли предимно от името на бащата, затова се наричат още бащини

имена. Някои имена са показвали географски произход. При турците едноименното официално е премахнато от Атаюрк, който в 20-те години на XX век въвежда административно двуименната система (лично и фамилно име).

Официална правна уредба на регистрите в България се появява едва след освобождението от турско робство. В първите години след Освобождението в периода на руското управление се прилага българско триимие по руски образец. Този период трае кратко. Моделът е побългарен по отношение на бащиното име, което е с български лингвистични параметри: завършва със суфикса -ов, -ен, -ин. Първият закон в областта на актовете и регистрите е Закона за забележаване ражданията, женитбите и умираанията (ЗЗРЖУ), който е приет с Указ от 10.12.1980 г. Но реалното му действие започва след 15.12.1892 г., когато се въвеждат официални регистри и законът възлага на общинските съвети да извършват регистрацията. За прилагане на закона е приет и Правилник за забележаване ражданията, женитбите и умираанията (ПЗРЖУ) от 24.03.1893 г. Започват да се съставят актове за гражданско състояние, в които фигурират по две имена. И докато преди това тези данни са се доказвали чрез свидетели и писмени документи, вече има законово установени актове за целта. Следващият закон е Закон за лицата (ЗЛ) от 1.01.1908 г. Към този момент лицата все още се записват само с лично име и презиме. Но неофициално към тези две имена се употребяват и прозвища. С Правилника за водене на регистрите по гражданското състояние (ПВРГС) от 02.07.1929 г. за първи път се дава възможност да се вписва като трето име /фамилия/ прозвището - прякора. Все още това е само възможност и не е задължително. В Правилника за водене на регистрите за населението в общините (ПВРНО) от 30.08.1935 г. вече е предвидено да се вписва и трето име (фамилно име или прякор) за всички. Но официално е прието, че името се състои от три имена: собствено име, презиме и семейно име, със Закона за лицата и семейството (ЗЛС) от 09.08.1949 г. През 1953 година в закона за пръв път се записва термина „фамилно име“. Фамилното име е онова на дядото или на рода на бащата, с което той е известен в обществото. На 30.09.1975 г. е приета Наредбата за гражданското състояние (НГС). По време на действието на тази наредба е имало забрана новородените да се кръщават с две или повече лични имена, както и с умалително или галено лично име. През 1990 г. е приет Закон за имената на българските граждани (ЗИБГ), който действа до влизане в сила на сегашния Закон за гражданската регистрация (ЗГР) през 1999 г.

ПОНЯТИЕ ЗА ИМЕ. ПРАВО НА ИМЕ

За да участва едно физическо лице в социалния и правния живот неминуемо трябва да се разграничава от останалите лица. За целта законодателно е предвидена съвкупност от индивидуализиращи признаци, за които се събират данни, наричащи се обобщено „гражданско състояние“. Съвкупността от целия набор идентифициращи данни за едно лице, които го отличават от останалите лица в обществото и семейството му, като име, гражданство, семейно положение, родство и т.н., се нарича „гражданска регистрация“. Гражданската регистрация на физическите лица у нас се основава на данните от актовете за гражданско състояние.

Името е централна част от тези данни, които отличават всеки човек от останалите хора. То е нематериално благо и вид правно-индивидуализиращ белег, който е на

първо място сред данните за гражданска регистрация, следвано от датата и мястото на раждане, пола, гражданството, ЕГН-то (за чужденците вместо ЕГН се използва ЛНЧ - личен номер на чуждинец) и т.н.

Законодателят е създал строго дефинирани правила и изисквания при формиране на името, които са императивни. Тези правила са създадени с оглед осигуряване на стабилитет на правната индивидуализация на лицата в обществото.

Името представлява постоянно словесно обозначение на физическо лице, което всеки е длъжен да има. То служи за индивидуализация, идентификация и отличаване от останалите физически лица. Съществуват законовоустановени правила за образуване на името, към които всички трябва да се придържат. Най-голяма свобода на избор за индивида в това отношение се предоставя относно формирането на личното име – при презимето и фамилията изискванията са по-съществени. Освен задължение, обаче, името е и право – при това основно човешко право. От момента на вписването му в акта за раждане възниква право на име. Само носителят на това право може да го упражнява и да изисква от всички други лица да не го използват и да не му пречат да го използва.

Като вид субективно право, правото на име е лично, абсолютно, неимуществено, непрехвърлимо, неотменимо и ненаследимо право.

- То е **лично право**, защото е тясно свързано с личността на човек. Личните права се предоставят на гражданите за да могат те свободно да се развиват без вмешателство от страна на държавата в личния им живот. Личните права оформят границата на достъп на държавата в живота на човека. В тази връзка най-значимото лично право е правото на живот. Личните права са първата група от трите групи основни права и свободи на човека и гражданите – лични права, политически права и свободи и социално-икономически права.

- Правото на име е **абсолютно право**, което означава, че включва забрана (задължение) за всички други хора да имат поведение, което може да наруши правото. Абсолютните права, за разлика от относителните права, се реализират от носителя им самостоятелно. Абсолютните права се ползват със защита срещу всеки. Те могат да се противопоставят на всички и всеки в държавата, за разлика от облигационните права за реализацията на които е необходимо поведение само на насрещно задължения по правоотношението субект.

- Правото на име е **неимуществено право**. При упражняване на правото не може да се реализира определена материална облага. С неимуществените права се задоволяват само неимуществени интереси на личността. Тези права не могат да служат за удовлетворяване на кредитора при принудително изпълнение срещу носителя им.

- Правото на име е **непрехвърлимо**, като това важи за почти всички неимуществени права. Друго лице не може да стане титуляр на конкретно право на име, освен първоначалния му носител. За непрехвърлимите права е характерно, че се прекратяват със смъртта на титуляра им, което е свързано със следващата характеристика.

- Правото на име е **ненаследимо** – не може да премине към наследниците при смъртта на титуляра. Това е валидно както при наследяване по закон, така и по завещание.

Формирането на името зависи и от други индивидуализиращи белези на човека - например пола. Произходът също е от значение при определяне на името, защото името на лице с неустановен произход се определя по по-различен начин. Гражданството също има значение – най-вече при възстановяване на българско гражданство и свързаната с това промяна на името.

Съгласно дефиницията, приета от Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ), името е не само форма на лична идентификация, но също така съставлява връзка със семейството и включва до определена степен правото да установиш отношения с другите.

Като вид субективно неимуществено право, което има и административно значение, правото на име не може да бъде обект на отказ от носителя му. Не е възможен отказ от право на име. Това е така, защото този вид права са предвидени както в лична, така и в обществена полза. Не всички неимуществени права имат такъв режим. Така например отказ от принадлежност към определено вероизповедание (което също е идентифициращ признак и вид лично право) е възможен.

Лицето, което получава и носи дадено име упражнява субективно право. Но субективно право на избор упражняват и родителите, когато кръщават децата си. Това право се упражнява в съответствие с обичая и обществения морал и рядко бива обект на посегателства. Но ако все пак някой се опита да лиши родителите от правото им да изберат име на детето си те могат да се позоват на чл. 8 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (КЗПЧ). Съдът в Страсбург подчертава, че: „...макар Конвенцията да не съдържа изрични разпоредби относно собствените имена, те съставляват средство за идентифициране на лицата в рамките на техните семейства и в общността, поради което собствените имена, подобно на фамилните имена, се отнасят до личния и семеен живот. Освен това изборът на собствено име на детето от неговите родители е личен и емоционален въпрос, поради което попада в тяхната лична сфера.” (Решение от 24.10.1993 г. по дело *Guillot v. France*, жалба № 22500/93). Свободното определяне на имената на детето в рамките на законоутановените правила се гарантира от КЗПЧ и никой не може да бъде лишаван от това право.

Като основно лично субективно право нарушаването на правото на име винаги обуславя наличието на правен интерес от защита. В този смисъл на територията на Р. България следва защита на името да се предоставя не само на български граждани, но и на чужди такива. Когато срещу правото на име има посегателства или опити за посегателства, пострадалото лице може да сезира компетентните органи, в това число и съда. Ако някой оспорва правото на име и пречи на титуляра му да употребява името си е налице нарушение, срещу което потърпевшият може да се защити с положителен установителен иск в съда. Ако някой си служи с чуждо име, носителят на името има възможност да предяви отрицателен установителен иск и да докаже, че лицето не се казва така. Този иск може да се съедини и с осъдителен иск за заплащане на обезщетение. Така истинският носител на името ще поиска от съда не само да

установи, че лицето не се казва така, но и да постанови преустановяване използването на името, както и да присъди обезщетение за вредите, които титулярът на името е претърпял в резултат на неправомерната употреба на името му. Размерът на обезщетението се определя от съда по справедливост – чл. 52 Закона за задълженията и договорите (ЗЗД). След постановяване на решението, при нужда е възможно да се активират услугите на съдебен изпълнител, който освен, че ще събере евентуално присъдено обезщетение, има право да налага глоби на нарушителя с цел същият да преустанови нарушението.

Репутацията на всеки човек е в тясна връзка с неговото име. Не случайно при обективизиране на клеветнически твърдения за някого и на всякакви други неверни факти, както и при нанасяне на обиди, се говори за накърняване **доброто име** на човека, честта и достойнството му. Това е залегнало дори в Конституцията на Република България (КРБ). Чл. 32 КРБ предвижда: „Всеки има право на защита срещу незаконна намеса в личния и семейния му живот и срещу посегателство върху неговата чест, достойнство и добро име”. В действителност не името е лошо или добро, а социалният образ на човек и характеристиките му като личност, с които отстоява своето място в обществото, могат да са добри или лоши. Но използваният израз показва какво значение има името на човек за неговата личност и за живота му. Когато някой с години гради авторитета и престижа си, които неминуемо се свързват с името му, обидите и клеветите за кратко време могат да разрушат изграденото и репутацията да се срине мигновено.

ПРАВНА УРЕДБА НА ИМЕТО

Към днешна дата правната уредба на имената в Република България се съдържа в Закона за гражданската регистрация, приет през 1999 г. Същият е претърпял множество промени през годините. Този закон урежда условията и реда за гражданската регистрация на физическите лица, в това число изискванията, на които трябва да отговарят имената. Отношение към темата има и Наредба № РД-02-20-9 от 21 май 2012 г. за функциониране на единната система за гражданска регистрация, издадена от Министъра на регионалното развитие и благоустройството.

Съгласно ЗГР имената на българските граждани се състоят от три части (трипартидна система) – собствено, бащино и фамилно име. При образуване на имената не се използва префикс, както е в някои чужди именни системи („о” в Ирландия, „мас” в Шотландия и др.)

Собственото име (или още лично име) се избира от родителите при раждането на детето и се съобщава на длъжностното лице по гражданско състояние (ДЛГС), при това писмено. Съставя се акт за гражданско състояние (акт за раждане), в който се вписва името. Ако двамата родители не могат да постигнат съгласие за името, ДЛГС вписва в акта едно от предложените имена. До подобни случаи, обаче, рядко се стига на практика. ДЛГС има правомощия не само да избере едно от две предложени имена, но дори да даде изцяло собственото име на детето, ако родителите не заявят изобщо такова.

Изборът на лично име в България се отличава с голяма свобода – режимът е много либерален. За сравнение може да се посочи режима в Исландия – там родителите имат право да избират измежду 1712 мъжки и 1853 женски имена, записани в списък и съвместими със сложното исландско произношение. В България, какво да бъде личното име зависи почти изцяло от фантазията на родителите. Все пак има някои законови рамки и ограничения, зададени общо, които следва да се спазват. Те ограничават в известен смисъл свободата на родителите, като това е предвидено в името на обществото. Според чл. 12, ал. 4 ЗГР името не трябва да е **осмиващо, опозоряващо, обществено неприемливо или несъвместимо с националната чест на българския народ**. Всъщност тези изисквания се отнасят и за трите имена на човек. Конкретната преценка дали заявеното име съответства на тези критерии е предоставена на ДЛГС, което има право да откаже вписване на име, когато прецени, че не отговаря на тези критерии. Ако родителите не споделят мнението на длъжностното лице, имат възможност по-късно по съдебен ред да поискат промяна на името в съда, заявявайки желанието си. Там преценката дали се прекрачват зададените от закона рамки се извършва от съдия. В закона липсват конкретни насоки за по-точно определяне съдържанието на тези понятия – преценката е субективна. Все пак може да се каже, че има случаи, в които повечето хора приемат еднозначно, че е налице нарушение. Дори конкретните родители да не мислят така, опасността за самото дете да не се впише добре в обществото поради името си се приема за съществена лична и социална опасност, която обуславя ограничаването на свободата при избора на име.

Не съществуват ограничения колко съставки да има собственото име. За това напоследък набира скорост тенденцията децата да се кръщават с две лични имена – съставни собствени имена. В някои държави е обичайно хората да имат две лични имена с тире помежду им. Например в Канада това се отнася за жените. Теоритично е възможно и повече от две имена да съставляват собственото име. Но рискът ДЛГС да приеме, че е налице някоя от хипотезите-ограничения, застъпени в закона, и да откаже вписване на името, е много голям. В действителност има такива случаи. При много голямо желание от страна на родителите да заявят повече от две лични имена на детето си, дори длъжностното лице да не е благосклонно, те разполагат с възможността в последствие да сезират съда за промяна на името. В тази връзка за сведение може да се спомене, че по време на действието на ЗЛС е бил приет Правилник за имената на гражданите, действащ от 1953 г. до 1975 г., в който е било посочено, че лице, което носи две собствени имена, може да заяви в 6-месечен срок от обнародването на правилника кое от тези имена ще запази. В противен случай второто име се заличава служебно.

ЕСПЧ приема, че отказът от страна на държавата да позволи ползването на определено собственото име, избрано от родителите, съставлява неоправдана намеса в правото на личен и семеен живот, но в същото време следва да бъдат преценени различните засегнати интереси за всеки конкретен случай. От една страна се поставя правото на родителите да изберат свободно името на своето дете, а от друга - обществения интерес. Относно обществения интерес ЕСПЧ отбелязва в свои решения, че правни ограничения във връзка с дадено име могат да се налагат, за да се осигури **правилното регистриране на населението или с цел защита на средствата за идентификация на лицата**. Ограничения на правото на родителите да избират

собственото име на своето дете, наложени в обществен интерес, могат да бъдат обосновани и в случаите, в които те се налагат **с оглед защитата на интересите на самото дете**, като например при избрано неподходящо (осмиващо или причудливо) име (Решение от 06.09.2007 г. по дело *Johansson v. Finland*, жалба № 10163/ 02).

В западните държави, както и в България, личното (собственото) име се поставя най-отпред. То се използва предимно в неформални ситуации – между приятели, в семейството и др. На практика това име се употребява най-често. Повечето лични имена имат форми съобразно пола на носителя им. Някои лични имена са традиционно само мъжки или само женски, но в последно време устойчиво се прокрадва тенденция да се дават женски имена, образувани от типично мъжки такива – например Игната, Методина и др. Това, според езотериците, не се приема за много удачно, тъй като се счита, че е източник на тежки вибрации. Има имена, макар и малко, които са универсални (подходящи са и за двата пола). При тях само по името не може да се разбере дали става въпрос за мъж или жена – например името Алекс.

Бащиното име (или още презиме) се определя от собственото име на бащата с окончанието -ов (-ова) или -ев (-ева). Ако собственото име на бащата не позволява поставянето на тези окончания, както и когато семейните, етническите или религиозните традиции на родителите влизат в противоречие с тези окончания, те могат да не се използват. Въпреки, че и тук има субективен елемент при тълкуване на правната норма във всеки конкретен случай, може да се твърди, че правилата за оформяне на бащиното име са по-стриктни от тези при личното. На първо място то винаги се образува от името на бащата – за това и се нарича бащино име. Единствено ако бащата е неизвестен, бащиното име се оформя от собственото име на майката или от неговия корен. Със съгласието на бащата на майката неговото име може да се ползва за бащино име. На много места по света второто име не се нарича бащино име, а презиме и така е прието в международните регулации. Дори в българския международен паспорт в графата на второто име е записан термина „презиме“, а не „бащино име“.

Фамилното име (или още фамилия) се оформя по два начина: 1/ от фамилното име на бащата или 2/ от бащиното име на бащата. И в двата случая се използва наставката -ов (-ова) или -ев (-ева). И тук, обаче, е предвидена възможност (по изключение) наставките да не се използват, ако това противоречи на семейните, етническите или религиозните традиции на родителите. Когато е установена само майката, фамилното име на детето се оформя от фамилното име на майката или името на нейния баща. Съществува правило децата от едни и същи родители да се вписват с едно и също фамилно име. Фамилното име изпълнява две основни функции – идентифицираща и родово-приобщаваща.

По гореописания начин се оформят не само имената на деца, родени от родители, сключили граждански брак, но и тези извънбрачни деца, за които има припознаване или по друг начин е установен произхода от бащата, дори това да е станало след съставяне на акта за раждане. Ако и двамата родители на дете не са известни името се определя от ДЛГС.

Съгласно чл. 14, ал. 4 ЗГР, когато едно лице е известно в обществото с псевдоним, същото може по решение на съда да прибави псевдонима към своето име. Това законодателно решение по същество дава възможност някои хора да имат четвърти вид име, различно от лично, бащино и фамилно. Псевдонимът е вид измислено име, използвано като алтернатива на официалното име. Причините за използването на псевдоним могат да са много и разнообразни. Най-често хора на изкуството си служат с псевдоними – писатели, артисти, музиканти, карикатуристи и т.н. Псевдонимът може да се състои от няколко съставки. Да се ползват псевдоними е световна практика. Известни псевдоними на писатели в международен план са Марк Твен, Джордж Оруел и др., а в национален - Ран Босилек, Радой Ралин и пр. Понякога псевдоними се използват и от гледна точка на сигурността на личността. Например да не се разкрие идентичността на автора на даден текст, който създава рискове за него. Има случаи, когато жени са писали под мъжки имена-псевдоними (например Джордж Елиът, зад който псевдоним се крие англичанката Мери Ан Евънс). Обратното не е чак толкова разпространено. В журналистическата гилдия също много често се използват псевдоними. Някои световни издания (вестници и списания) дори имат вътрешни правила, по силата на които журналистите им трябва задължително да пишат под псевдоним. Има псевдоними, които са съставени от действителното име, но написано на обратно. Други псевдоними са образувани от съкращения на имената – първи букви или последни букви от трите имена и др. Напоследък в публичното пространство употребата на псевдоними намалява. За сметка на това в интернет зоната псевдоними се използват масово.

ПРИЧИНИ И ПОВОДИ ЗА ПРОМЯНА НА ИМЕНАТА

Причините, поради които хората желаят да променят което и да е от имената си са много и разнообразни. Те могат да са свързани обективно с особености на действащото име, но нерядко са продиктувани от специално отношение на други хора към името или човека – обикновено близки и роднини. Понякога конфликти на личностна основа с околните са в основата на желанието за промяна на името.

Негативно отношение на трети лица към конкретно име или имена често стават причина за неудовлетвореност у носителя им (психически дискомфорт) и причина за промяна. Това е особено валидно ако това негативно отношение се проявява в детска възраст – при това не само от връстници, но и от възрастни хора. Още по-тежък ефект подобно поведение предизвиква ако източникът на негативното отношение е роднина.

Повод за промяна на имената може да е официално установяване на биологичния баща след раждането на детето. Ако поради една или друга причина имената на дете са определени първоначално от имената на лице, което не е биологичния баща, след установяването му се извършва промяна на името. Например дете, родено при действие на презумпцията за бащинство съгласно чл. 61, ал. 1 СК може да не получи името на биологичния си баща: *„Съпругът на майката се смята за баща на детето, родено по време на брака или преди изтичането на триста дни от неговото прекратяване.“* След установяване на биологичния баща името на детето се променя съобразно неговите имена. Понякога това става и по инициатива на самото дете след

навършване на 18 годишна възраст – когато лично предприеме действия за установяване на произхода си.

Хипотеза, при която може да възникне промяна на бащиното име има при първоначално неизвестен баща, когато детето е приело второ име образувано от името на майката. След припознаване на детето, ако бащата на майката е съгласен, второто име на детето може да се образува от неговото име и това е повод да се инициира промяна чрез съда.

Промяна на имена е възможна поради грешка при издаване на акта за раждане. Тази грешка може да е предизвикана от недостатъчна грамотност на родителите, заявили името, или в резултат поведение на длъжностните лица, записали желанието им и участвали в съставяне на акта за раждане. Подобни грешки могат да бъдат отстранени в последствие само по съдебен ред след като се докажат всички факти и обстоятелства за действителното желание на родителите при раждане на детето.

Ако някой е записан в различни официални документи с различни имена, независимо от причината, това също е съществен повод да се иска промяна на имената в регистрите. Създадената популярност и известност на някого с име, различно от официалното му, записано в акта за раждане, е основателна причина да се поиска промяна на името. Тази причина е една от най-често срещаните, като в същото време традиционно се приема от съдилищата като „важна” по смисъла на закона. По принцип, когато едно лице е широко известно в социалните си отношения със специфично собствено име, което не е записано в регистрите по гражданското състояние, ситуацията може да оправдае промяната на официалното собствено име.

Ако някое от имената според фонетичния си състав е или наподобява осмиваща, опозоряваща или обществено неприемлива дума, това е достатъчно основание да се заяви промяната ѝ. Нещо повече – тези основания са изрично посочени в закона, което обуславя по-лесна промяна на името.

Името може да се смени и по етнически съображения. Когато някой има български имена, но живее в небългарска етническа среда или обратното, промяната на имената се явява необходимост за интеграцията му в тази среда. Различно от характерно за средата име може да създаде сериозни неудобства и дори пречки за осъществяване на ежедневните контакти и социалния живот. Такава ситуация е възможна както в чужбина, така и в България – особено във връзка с наличието на компактни маси от граждани с турски етнически произход и самосъзнание. Също така ако поради някаква причина някой е получил имена, които не са обичайни за останалите членове на семейството по етнически признаци, промяната на името е обоснована.

Причина за промяна на имената често е приемане (налагане) мнението на възрастни членове на фамилията или рода относно „кръщаването“ на детето. Когато това мнение е в контраст с искреното желание на родителите при раждането рано или късно промяна на името започва да се обсъжда. Често се случва в ежедневието да се употребява име, различно от официалното и намаляването или прекратяването на влиянието на роднините, наложили мнението, е в състояние да провокира подаване на официална молба за промяна на името. Разновидност на тази причина, която също се

среща често, е погрешна преценка на самите родители при определяне на името под влияние на емоциите около раждането. Поправянето на тази грешка по съдебен ред често е единствената възможност да се нормализират отношенията в семейството. Статистиката показва, че всеки един от пет родители биха кръстили детето си по друг начин.

Популярна причина да се иска промяна на името е когато има прекратен с развод брак, но единият от съпрузите, който при сключване на брака е променил фамилията си, поради една или друга причина не си е върнал обратно старата фамилия при развода. След това единственият начин да се възстанови първоначалната фамилия е по съдебен ред. Възможно е и обратното – лице, което е пропуснало да промени фамилията си при сключване на граждански брак в последствие размисля и предприема действия по добавяне или подмяна на фамилията, приемайки фамилията на другия съпруг. Понякога важна причина за подобно действие е различаващата се фамилия у майката и нейното дете. Разликата във фамилията може да създаде неудобство пред различни държани служби - най-вече пред граничните власти. Доказването на този вид роднинство се затруднява когато фамилията се различават. Поради това приемането на фамилията на съпруга се явява логично действие за минимизиране на затрудненията.

Повод за промяна на името може да е значението му (превода) на чужд език. Понякога хубаво звучащо в една държава име има коренно различно значение в друга, като често то е особено неподходящо. Така например хубавото българско име Галина означава „кокошка” в Италия. Името Ангел, често срещано в България, на немски означава въдица. Името Ко Ша Ям в Тибет вероятно е изпълнено със смисъл и съдържание, но в България гражданин с такова име би се чувствал неловко да общува с местните хора. Промяната на местожителството на носителя на такова име на територията на държава, в която името е неподходящо, е основателна причина да се поиска промяна на името официално.

Във връзка с насилствената смяна на турските имена през възродителния процес се промениха имената на много хора. Български имена получиха и децата. След 1989 г. на всички тях им бе разрешено да си върнат старите турски имена, при това по административен ред. И докато за по-възрастните хора това бе закономерен акт на справедливост, то връщането на имената на по-младите, свикнали и употребявали сравнително дълго време българските си имена и станали известни по този начин в обществото, връщането на турските имена не срещна чак такъв ентузиазъм. Много млади хора върнаха имената си по-скоро под влияние на родителите и семейството, отколкото по лични подбуди. За една част от тези хора по-късно възникна необходимост да получат отново българските си имена, с които вече са станали известни и с които всички са свикнали. Още по-силна причина за повторно приемане на българските имена се явява намерението за сключването на граждански брак с лице от български етнически произход, когато използването на турските имена не е особено подходящо.

При лишаване от родителски права на родител имената на детето не се променят. То остава със същите имена, независимо кой от родителите е лишен от родителски права. Имената се променят, обаче, при извършване на осиновяване – пълно или частично.

Друг случай, при който името може да се промени, при това без да е необходима съдебна намеса, е при сключване на граждански брак. Законът позволява да се приеме фамилията на другия съпруг вместо или заедно със своята фамилия.

Промяна на имената може да настъпи при придобиване или възстановяване на българско гражданство. Промяната е свързана с добавяне на още едно име (често чуждите имена са само две), както и прибавяне на суфикса „-ов”, „-ев”, „-ова”, „-ева”.

Предвид развитието на обществените отношения някои имена, презимена или фамилии започнаха да звучат старомодно и неестествено. Тъй като не винаги подмяната на цялото име е допустима и оправдана, в някои ситуации е достатъчна промяната на част от името (например една буква). Това нерядко води до постигане на удовлетворение у носителя му. Изменение в буквения (респ. звуковия) състав на името е добро решение когато законът не допуска цялостна промяна.

Промяна на името в частта на фамилията е възможно да се активира когато фамилията е образувана от бащиното име на бащата, а притежателят ѝ желае да се използва фамилиното име на бащата, или обратното. Съгласно чл. 14 ЗГР фамилиното име може да се образува или от бащиното име на бащата, или от фамилиното му име. Промяната може да бъде поискана от самото лице, когато порасне и установи предпочитанията си фамилията му да се образува по алтернативния разрешен от закона начин, а не този избран от родителите му.

Макар и рядко, възможна причина за промяната на името е при извършена официално промяна на пола. Подобна трансформация е възможна в някои страни и е повод за промяна на името с цел да съответства на новото положение.

Намерение за промяна на имената може да се заяви и по криминални подбуди или по други причини с користен характер. С подобна промяна се преследва като резултат избягване на административна, гражданска или наказателна отговорност. В тези случаи се цели укриване на самоличността с цел заблуждение на различни държавни органи и институции. Съдът, обаче, следи зорко подобна промяна да не се допуска.

ОСНОВАНИЯ ЗА ПРОМЯНА НА ИМЕНАТА

Както от обществена, така и от лична гледна точка, промяната на името не е препоръчително действие. В обществените отношения и законодателството се е утвърдил модел да се поддържа колкото е възможно повече стабилитета на името с оглед идентификационните му функции. Въпреки това законът предвижда възможност за промяна на имената – лично, бащино и фамилно име. Има случаи, в които е по-целесъобразно името да се промени. Но с промяната на името не трябва да се злоупотребява. Такава следва да се допуска само когато наистина е наложителна и ще допринесе за развитието на личността. Промяната трябва да е основателна, мотивирана и смислена, а не самоцелна и произволна.

Промяната на името е регламентирана като вид потестативно право за гражданите, което възниква при точно определени от закона предпоставки. Важно е да се отбележи, че промяна на името се допуска само в рамките на очертаната структура на имената по чл. 9 ЗГР и не могат да се премахват имена. Законът регламентира основанията за промяна на името в чл. 19, ал. 1 от ЗГР. Текстът гласи: *„Промяната на собствено, бащино или фамилно име се допуска от съда въз основа на писмена молба на заинтересувания, когато то е осмиващо, опозоряващо или обществено неприемливо, както и в случаите, когато важни обстоятелства налагат това.“*

От текста е видно, че са предвидени общо четири хипотези - основания за промяна на имената. Те се отнасят и за трите имена. От пръв поглед се вижда, че част от тези основания за промяна на името съвпадат с изискванията, на които трябва да отговаря собственото име, записани в чл. 12, ал. 4 ЗГР: *„Ако избраното име на детето е осмиващо, опозоряващо, обществено неприемливо или несъвместимо с националната чест на българския народ, длъжностното лице има право да откаже вписването му в акта за раждане, като приложи разпоредбите на ал. 2 и 3.“*

Прави впечатление, че едно от тези изисквания е пропуснато в текста, регламентиращ промяната – името да е съвместимо с националната чест на българския народ. Този пропуск, обаче, едва ли е умишлен. Законодателят не е имал предвид, че ако името е осмиващо, опозоряващо или обществено неприемливо може да се предприемат действия по промяната му, а когато е несъвместимо с националната чест на българския народ то не подлежи на промяна. Очевидно пропусъкът е неволен. От друга страна тази хипотеза попада в общото основание за промяна на имената - поради „важни обстоятелства“. Под тази категория могат да се подведат множество хипотези, в това число и тази за несъвместимост на името с националната чест.

В закона липсват легални дефиниции на понятията, съставляващи основания за промяна на името. При подаване на молба за промяна преценката дали е налице някое от основанията, предвидени в закона, е строго индивидуална и субективна. Съдът прави тази преценка въз основа на вътрешното си убеждение и натрупаната практика по сходни казуси, като с решението си уважава или отхвърля молбата. Все пак теоритично е възможно да се дадат някои общи насоки и тълкувания относно съдържанието на тези понятия:

Осмиващо

Името е осмиващо, когато при споменаването му предизвиква смях или усмивки, а носителят му се превръща в обект на подигравки. Обикновено такава поведение е по-характерно за периода на детството – децата са по-откровени. Но ако дадено име продължава да е обект на подигравки и ехидни подмятания и сред по-възрастните хора, то определено може да се приеме за осмиващо. Ориентири в това отношение са налице когато името възпроизвежда или наподобява непристойна, жаргонна или нецензурна дума или дума, която осмива лицето. Емблематични примери в този смисъл са придобилите голяма популярност действително съществуващи имена, фигуриращи в регистрите на населението: Телефонка, Кобра, Салфетка, Йордечка (кръстена на двете си баби Йорданка и Дечка) и др. Примери за осмиващи имена има и сред мъжете: Маймун, Сапунчо, Бонбонейчо и пр. Сред повечето хора подобни имена

създават социален дискомфорт на притежателите си заради реакцията на околните. В някои случаи дори се стига до култивиране на омраза към собственото име. Възможно е, обаче, обратното – притежателите им да не се притесняват от името си, въпреки реакцията на околните. В този случай няма никаква пречка да продължават да употребяват имената си, независимо от реакцията на околните и квалификацията на името като осмиващо.

Опозоряващо

Името е опозоряващо когато предизвиква срам, създава унизително положение или поражда презрение. Възможно е дори да създава отвращение. Позорното име хвърля някакво петно върху притежателя му или поне се създава такова усещане при произнасянето му. В съдебната практика има редица случаи на промяна на имена, които очевидно са позорни за носителя им. Такъв е например случая с името Анъл, което при заселване на притежателя му в чужбина започнало (поради особености на местния говор) да се произнася като Анал. Наложило се е да се заяви промяната му официално на Анил, с цел носителя му да не се чувства унижен когато го използва. В друг случай момиче от България, чийто баща е арабин, било кръстено с арабско име и наричано от всички „Зоза”. В средата на миналия век това звукосъчетание се използвало в обикновената реч като нарицателно за „лека жена”, „несериозна жена”, подобно на сегашното „кифла”. Съдът променил името, приемайки го за позорно. За позорно може да се обяви и име, което по принцип се счита за женско, но се ползва от мъж. Все пак дали името е позорно или не от съществено значение е как се чувства носителя му, употребявайки го ежедневно. Обикновено когато името е опозоряващо, едновременно с това е и осмиващо, защото е обект на подигравки.

Обществено неприемливо

Името е обществено неприемливо, когато независимо от субективното отношение на носителя му то не съответства на общоприетото мнение за почтено име и се явява повод за отрицателно отношение от страна на останалите членове на обществото. Обикновено отрицателната обществена оценка на дадено име е свързана с актуалните социално-политически настроения сред обществото. Приемането на име на известна **личност, която недвусмислено е заклеймена от преобладаващата част от хората** се явява обществено неприемливо. Голяма популярност като пример в това отношение е придобило името Хитлер, което след смъртта на диктатора така и не се използва никъде по света, приемайки се за обществено неприемливо.

Несъвместимо с националната чест на българския народ

Този критерий не е изтъкнат изрично при основанията за промяна на името, но без съмнение и на това основание името може да се променя. Ако в производството се докаже, че името е несъвместимо с честа на българския народ, няма пречка съдът да постанови промяната.

Прави впечатление, че в текста на закона се употребява термина народ, а не нация. Това налага разясняването на тези понятия, които на пръв поглед изглеждат идентични. Народността се определя от това какви са родителите на човек по

антропологични признаци. Нацията има по-широк обхват – в нея може да участват и лица, които са от друга народност, различна от преобладаващата, но приемат миналото, културата, традициите и вярванията на обществото, в което живеят. Дори е възможно нация да се образува от няколко народа, споделящи еднакви ценности. В ежедневната лексика термините почти се припокриват. Но независимо от въведения в закона термин е ясно, че законодателят предвижда при изследването на този критерий името да се съпоставя с най-българските изконни традиции и характеристики относно имената. Т.е. за да се обяви за несъвместимо с националната чест не е достатъчно името да е странно (тогава е по-вероятно да се квалифицира в някоя от другите категории), а трябва обективно да влиза в противоречие с българските порядки и традиции.

За такива имена биха се приели много чужди имена, които се използват в България. Но някои от тях, поради звучността и честата им употреба, постепенно са станали част от именната традиция и вече не правят впечатление. Така например западни имена като Ричард, Дейвид или Леонардо, въпреки чуждоземския си произход, вече не се обявяват за несъвместими с честта на българския народ. Този процес специалистите наричат уестърнизация. Но други чужди имена не са се интегрирали в местната именна система. Ако някой родител реши да кръсти детето си Тушиба, например, това ще е голямо предизвикателство за ДЛГС, а и за самото дете.

От друга страна ако се погледне по задълбочено именната традиция, има много стари български имена, които в днешно време звучат най-малкото странно и дори по-неестествено от много чужди имена. Такива имена са например Авитохол, Пульо, Поро, Рад и т.н. – все автентични български имена. Тези имена вече почти не се използват поради изоставянето им от самото население като неблагозвучни. Има и типични български имена, закърняли с времето поради различни социални феномени. Например традиционно българското и в миналото широко разпространено име Ганьо след публикуване на едноименните произведения на Алеко Константинов постепенно спира да се употребява и почти изчезва.

Важни обстоятелства

Най-популярното основание за промяна на което и да е от трите имена се явява позоваването на важни обстоятелства. Законът не уточнява повече какви трябва да са тези обстоятелства. Преценката за всяко мотивиране на промяната по този начин е на съда. Съдът извършва тази преценка въз основа на вътрешните си убеждения, на утвърдената съдебна практика и на държавните и международните актове, свързани с правата на човека. Анализът е строго индивидуален за всеки конкретен случай, защото дори най-малките нюанси от даден казус могат да променят общия извод.

Повечето от причините и поводите, описани в предходната глава, могат да са важни обстоятелства по смисъла на закона. Едно от най-използваните „важни обстоятелства“ за промяна на името е обществената известност (популярност) на молителя с име, различаващо се от официалното. Основната функция на името е идентификационната и ако официалното име не може да я изпълнява пълноценно е безмислено да се запазва в този си вид. Това, обаче, се отнася предимно за личното име. В известна

степен би могло да се приложи и за другите две имена (бащино и фамилно), доколкото не се накърняват законовите изисквания за образуване на тези имена.

От съдебната практика се извличат някои критерии, които могат да помогнат за запълване на съдържанието на понятието „важни обстоятелства“. Приема се, че това са такива лични и обществени обстоятелства, които правят носенето на името обществено неудобно или неподходящо. В Решение № 200/14.04.2010 г. по гр. д. № 25/2009 г. на ВКС, IV г.о. се посочва, че „важни обстоятелства“ са: *„такива обстоятелства, при наличието на които изискването за стабилитет на правната индивидуализация на физическите лица следва да отстъпи пред интереса на отделния член на обществото, като съществено обаче е, че задължително преценката на съда следва да бъде съобразена и е ограничена от нормите на Закона за гражданската регистрация относно образуването името на лицето.“*

Ако името създава административни проблеми за държавната администрация или за самото лице, това със сигурност е важно обстоятелство, обуславящо промяната. Такива административни проблеми може да са свързани с използване на различни имена в различни документи, употребата на различни имена в различни държави и др.

За важна причина може да се приеме и желанието на самото лице да се казва по определен начин. Това следва от правото на самоопределение на всеки човек. Разбира се, съдът не е задължен винаги да изпълни това желание. Дори да квалифицира желанието на молителя като важно обстоятелство, може да се позове на други важни обстоятелства, за да постанови отказ. Защото от съществено значение е не само да се удовлетвори желанието на молителя, но и да се спазят закона и общите принципи на гражданското право, да не се накърняват моралните ценности и да се зачита обществения интерес. Освен това в някои случаи желанието може да е продиктувано от криминални подбуди.

Важните обстоятелства са най-разнообразни, като значимостта им се преценя във всеки конкретен случай. Може да се обобщи, че „важни обстоятелства“ са такива обстоятелства, при наличието на които изискването за стабилитет на правната индивидуализация на физическите лица следва да отстъпи пред интереса на отделния член на обществото. Това са обстоятелства, които провокират отклонение от императивните правила и принципи относно името. Компромисът се прави с цел да се облекчи общуването и изобщо да се създаде по-благоприятна жизнена среда на притежателя на името. Самоцелната промяна на имената не се толерира от закона и от правната система в страната. Изводът е, че промяната на имената на изброените по-горе основания се явява по-скоро изключение, а не рутинна практика. Поради това наличието на немалко откази на молбите за промяна не е изненада.

ПРИБАВЯНЕ НА ПСЕВДОНИМ

Законът допуска при определени условия всеки да прибави официално псевдоним към името си. Съгласно чл. 14, ал. 4 ЗГР: *„Когато едно лице е известно в обществото с псевдоним, същото лице може по решение на съда да прибави псевдонима към своето име.“*

Прибавянето на псевдоним към имената е възможно само по съдебен ред. Това не е същинска промяна на името, а добавяне на нова допълнителна съставка към името – четвърта. Псевдонимът се прибавя с тире след трите имена на лицето. Може да е образуван от една или повече думи.

Лицата, решили да прибавят псевдоним към името си обикновено стартират процедурата с очакването, че промяната ще се отрази официално в акта за раждане и в документите им за самоличност. Но чл. 26 от Закона за българските лични документи (ЗБЛД) не предвижда такава възможност - няма графа за вписване на псевдоним в личната карта. Поради това, дори при влязло в сила съдебно решение, постановяващо прибавяне на псевдонима, отговорните институции отказват да го отразят в актовете за гражданско състояние и в документите за самоличност. Понякога дори се създава напрежение между гражданите и административните служители, което трудно се преодолява. Все пак е водено съдебно дело, отнело значително време и средства, след което заинтересованото лице разбира, че промяната се е реализирала само ... в съдебното решение.

Всъщност не толкова често се прибавя псевдоним към името, но този проблем не е маловажен. Въпросът опира до тълкуване на приложимата нормативна уредба. Българските съдилища, на основание чл. 14, ал. 4 ЗГР при наличие на законовите предпоставки, прибавят псевдоними към имената. Терминът „прибави“ следва да се тълкува като добавяне на нещо външно към официалното име (включване на лъжливо име). Разпоредбата на чл. 73 ЗГР предвижда промяна на данните за гражданско състояние в актовете за гражданско състояние, когато тази промяна е постановена по съдебен ред. На основание чл. 74, ал. 1 ЗГР промяната трябва да бъде отразена в акта за гражданско състояние (т.е в акта за раждане) на определеното за целта място. Но такова място в акта за раждане няма. Данните, които се съдържат в акта за раждане съгласно чл. 45, ал. 1 ЗГР не включват псевдоним – такава графа липсва. Т.е. с постановяване на съдебното решение за добавяне на псевдоним не се засяга акта за раждане и няма какво да се вписва там. Съгласно чл. 25, т. 2 ЗГР прибавянето на псевдонима трябва да се отрази единствено **в електронния личен регистрационен картон**. Случва се в някои съдебни решения да се постанови отразяване на промяната в актовете за гражданско състояние, но това е незаконосъобразно.

Изложеното по-горе тълкуване на закона е факт в съдебната практика. С оглед на това когато някой иска да добави псевдоним към името си е добре да помисли дали не е по-добре да поиска директно промяна на фамилията си или добавяване на допълнителна фамилия - ако това изобщо е възможно в конкретния случай с оглед законовите изисквания за образуване на фамилното име. Ако името, което се използва е някакво традиционно име, свързано с фамилното, промяната може да се допусне от съда в определени случаи, когато е мотивирана с важни обстоятелства. Но ако е нещо нестандартно и нетрадиционно е малко вероятно съдът да позволи промяна на името. Тогава единственият възможен вариант е да се добави към името под формата на псевдоним, като се приеме обстоятелството, че тази промяна няма да се отрази в документите за самоличност и акта за раждане.

Псевдонимът представлява допълнително лъжливо (измислено) име. Но въпреки това, за да се допусне добавяне на псевдоним към името съдът е длъжен да изследва дали са налице предпоставките, валидни за образуване на всяко едно от другите три имена. Псевдонимът също не трябва да е осмиващ, опозоряващ, обществено неприемлив или несъвместим с националната чест на българския народ. Преценката се прави на база съпоставянето с общовалидни гражданскоправни принципи – псевдонимът не трябва да противоречи на добрите нрави, морала и обществения ред. Освен това, доколкото добавянето на псевдоним е някаква форма на промяна на името, макар и не същинска, то допускането на тази промяна е обусловена от наличие на важни обстоятелства. Но относно псевдонима важното обстоятелство е изрично предвидено в закона: изисква се лицето да е станало популярно (известно в обществото) с така заявления за добавяне псевдоним. Става въпрос за известност сред неограничен кръг от лица, а не само сред роднини и познати.

Псевдонимът не е прякор, въпреки, че е възможно да има допирни точки между двете понятия. Човек сам измисля псевдонима си или поне приема някоя чужда идея като своя. Докато прякорът е прозвище, което се създава от околните хора – най-вече от обкръжението на назовавания. Обикновено прякорът е свързан с иронизиране на съответния човек. Често околните използват прякора за по-лесно отграничаване на лицето от другите хора. Известността при прякора се свежда до ограничен кръг от хора. Все пак не е изключено прякорът на някой човек да се преобразува в псевдоним и да се подаде молба до съда за добавянето му към името.

Псевдонимите най-често се използват сред артистичните среди, хората на изкуството и литературата. С псевдонима съответният творец се идентифицира пред публиката си. Преценката на съда дали да се добави псевдоним или не става след изследване на фактите относно тази известност – преценя се идентификационната сила на псевдонима. Законово регламентираният псевдоним се различава от псевдонимите, които се използват при участие в Интернет, където обикновено целта на псевдонима не е да се идентифицира лицето, а точно обратното - да се постигне анонимност с използването му.

Понякога, поради неодобрение на собственото име, с избора на псевдоним човек се стреми да си подбере такова име, което да му помогне да общува по-пълноценно и приятно с околните. Това е израз на свободата на хората да изразяват себе си както преценят за добре.

Все пак възниква съществен въпрос: ако псевдонимът не се вписва официално в документите за самоличност, както и в акта за раждане, какъв е смисъла от официалното му добавяне към името чрез съда? Куриозното е, че в заявлението за издаване на лични документи, което се подава в поделенията на МВР, има графа, в която се вписва псевдоним – чл. 18 ЗБЛД. Т.е. тази информация все пак се подава и съхранява някъде в масивите на МВР, въпреки, че не се въвежда официално в личните документи. Добавянето на псевдоним към името придобива известен смисъл ако се използва при доказване на авторството върху някое произведение, представено пред публиката само чрез псевдоним. Но дори и в този случай съдебното решение за

добавяне на псевдоним към името няма да е достатъчно - ще е нужно използването и на други доказателства.

ПРОИЗВОДСТВО ЗА ПРОМЯНА НА ИМЕТО

След като веднъж името на новородено дете е въведено в регистрите на населението и е издаден акт за раждане, последваща промяна може да се извърши по съдебен ред. Има само три хипотези, при които името се променя по административен ред, без участието на съда:

1. При сключване на граждански брак. Законът дава възможност за прибавяне фамилията на другия съпруг или направо замяна на фамилията с тази на съпруга, като това се вписва в акта за граждански брак.

2. При припознаване на дете след съставяне на акта за раждане. Тъй като припознаването се извършва пред ДЛГС, ако не бъде оспорено, се издава нов акт за раждане, в който имената на детето се променят, като новите имена се образуват от имената на бащата.

3. При възстановяване на име, променено по време на „възродителния процес“. Облекчен ред за възстановяване на рожденното име е въведен по отношение на българските граждани от турски произход, които по време на възродителния процес насилствено са преименувани. Те могат да си възстановят турските (рождени) имена по облекчена процедура, която се провежда в съответната общинска администрация.

Последната възможност все по рядко се използва, тъй като тези събития се отдалечават назад във времето и желаещите да се възползват от този ред намаляват. Дори се наблюдава обратна тенденция – хора, които са си възстановили имената по този административен ред и са сторили това под влияние на свои роднини и близки, след отпадане или намаляване на това влияние предприемат обратни действия за повторно връщане на българските имена, с които всички ги познават и които използват ежедневно, живеейки в България.

Съдебната процедура за промяна на името попада в обхвата на т.нар. „охранителни производства“. Те са регламентирани в чл. 530-541 от Гражданския процесуален кодекс (ГПК). За охранителните производства е характерно, че са безспорни (безспорна съдебна администрация) и едностранни. Производството се развива между молителя и органа, компетентен да се произнесе (съда) и по същността си представлява съдебно съдействие при правомерно упражняване на гражданските права, целящо да породи изгодни за молителя правни последици, без те да представляват същевременно посягане върху чужда правна сфера. Най-популярните охранителни производства са нотариалните, но при промяна на името те не играят никаква роля.

Производството за промяна на името започва с подаване на писмена молба от заинтересованото лице до съда. Компетентен е районният съд, в района на който се намира постоянния адрес на молителя. Това е адресът, който е записан в личната карта. Дори актът за раждане да е издаден от друга общината, различна от тази на постоянния адрес, подсъдността винаги се определя от постоянния адрес на лицето.

Правото на име като вид субективно право може да се упражнява от малолетно и непълнолетно лице. Но правото да се променя името не може да се упражнява лично от малолетен и самостоятелно от непълнолетен.

Малолетно дете (ненавършило 14 години) се представлява от двамата си родители. Ако по отношение на единия родител има ограничаване или лишаване от родителски права, молбата се подписва от другия родител. Когато и двамата родители имат право да упражняват родителските права, молбата за промяна на името може да се подпише само от единия родител, но по делото е необходимо да се осигури съгласието за промяната и на другия родител под някаква форма (например нотариално заверена декларация). При раждането на детето законът изисква съгласието и на двамата родители за определяне на името. На същото основание и при промяната му по-късно съгласието на двамата е необходимо. Това е един от въпросите при упражняване на родителските права, който се счита за достатъчно важен да ангажира вниманието и на двамата родители.

Когато детето е непълнолетно (т.е. навършило 14 години, но не навършило 18) молбата се подписва от него и се добавят подписите на родителите му или единия от тях. Непълнолетните действат лично, но със съгласието на родителите си като законни представители. Ролята на представители на малолетно и непълнолетно дете изпълняват и законно назначени настойници и попечители – когато липсват родители или са поставени под запрещение.

Молбата трябва да се оформи така, че да съдържа задълбочено и мотивирано обосноваване на необходимостта от промяната и наличието на предпоставките за промяна на името чрез излагане на всички относими факти и обстоятелства. В нея се посочват компетентния съд и личните данни на заинтересованото лице - име, ЕГН, адрес, лична карта. Към молбата се прилагат писмени доказателства – актове, официални документи и други документи. Напоследък за доказване известността на определено лице с име, различно от официалното, често се прилагат постове от FACEBOOK или други интернет платформи и социални мрежи. Задължително се представя копие от акта за раждане, в който са записани имената на заявителя. Прилага се и свидетелство за съдимост. Изрично законово изискване за последното липсва, но се е наложило като практика, защото със свидетелството за съдимост се доказва обстоятелството, че заявителят не подава молбата, мотивиран от криминални интереси, с идеята, че с промяна на името ще се скрие от държавата. Но свидетелството за съдимост не е достатъчно доказателство в тази посока. За да се отхвърли изцяло хипотезата за корисни цели и да не се допуска криминално проявени лица да си сменят името, по делото се събират и други документи от различни институции: 1/ удостоверение за образувани и неприключили досъдебни производства от МВР; 2/ подобно удостоверение от НСлС, че няма образувани и неприключили досъдебни производства и 3/ справка за налагани административни санкции и принудителни административни мерки по ЗБЛД, която се издава от отдела за „Български документи за самоличност“ към МВР. Някои съдебни състави изискват тези справки служебно от съответните институции, изпращайки им съобщения. Други, обаче, разпореждат заинтересованото лице да се снабди само от съответните органи с удостоверителните документи, като за целта съдът издава съдебно удостоверение по

молба на заявителя. Последното е необходимо, защото е възможно исканата информация да не подлежи на свободен достъп. Тогава съответната институция ще я предостави само срещу съдебно удостоверение, което потвърждава, че информацията се изисква за целите на висящо съдебно производство.

Държавната такса за разглеждане на молбата за промяна на името е 15 лева. Платежен документ се прибавя към молбата при нейното входиране в деловодството на съда. Ако такса не бъде платена молбата ще бъде оставена без движение и ще се получат указания за заплащане. След приключване на делото за получаване препис от решението също се заплаща такса в размер на 2 лева ако е една страница и по 1 лев за всяка следваща страница. Разноските в охранителното производство са за сметка на заявителя.

Изключително важно е кокретните обстоятелства, обуславящи промяната на името не само да се посочат, но и да се докажат с всички допустими от процесуалното право доказателствени средства. В противен случай, дори твърденията да са достатъчно убедителни, ако останат недоказани, ще последва отказ на молбата. Много често писмените доказателства не са достатъчни за обосноваване наличието на предпоставките и условията за промяна на името. Използването на свидетелски показания е обичайна практика и дори необходимост по този вид дела. Все пак има и случаи, в които писмените доказателства са достатъчни да се убеди съда в основателността на молбата и да се допусне промяна на името. Чрез свидетелски показания се доказват редица факти и обстоятелства, които няма как да се потвърдят по друг начин. Например известността на молителя с определено име, различаващо се от официалното, едва ли може да се докаже убедително по друг начин освен чрез показанията на свидетели – близки, познати, приятели и др.

След получаване на молбата за промяна на името съдът я разглежда в закрито заседание и ако установи, че не съответства на закона я оставя без движение, давайки указания за отстраняване на недостатъците. Тъй като производството е охранително (т.е. безспорно), а не исково, заявлението не се подава срещу ответна страна, която да опонира на заявителя. Но по делото задължително се призовава като заинтересована страна съответната община, която е издала акта за раждане, независимо преди колко време. Молбата се изпраща до общинската администрация за становище по делото. Когато се заявява промяна на името на малолетно лице, съдът изисква от Дирекция „Социално подпомагане“ да представи доклад, който отразява полаганите грижи за детето и изобщо средата, в която расте, както и становище относно промяната.

Когато установи, че няма пречки за разглеждане на молбата и са получени необходимите справки и удостоверения от институциите, съдът насрочва открито съдебно заседание, като призовава молителя и съответната община. Призовава се и районната прокуратура, която може да изпрати представител – участието ѝ не е задължително. Когато се сменя името на дете се призовава и Дирекция „Социално подпомагане“ (чл. 15, ал. 6 Закона за закрила на детето). Могат да бъдат призовани и други лица и институции в зависимост от случая. Рядко по този тип дела се налага допускане на експертиза и назначаване на вещо лице, но не е невъзможно. Предвид участието на изброените лица в производството при подаване на молбата трябва да

предвидят достатъчно преписи за всички участници – най-малко за общинската администрация, но е препоръчително и за другите участници.

След изясняване на делото от фактическа страна съдът дава ход по същество и изслушва пледоариите на участниците. Накрая обявява, че ще се произнесе с решение в предвидения от закона едномесечен срок (чл. 235, ал. 5 ГПК), който не винаги се спазва. Тези срокове за съда са инструктивни. Възможно е съдът да се произнесе с решение в самото открито съдебно заседание – т.нар. протоколно решение. С решението си съдът може да отхвърли молбата, да я уважи частично или изцяло. Частично уважаване на молбата ще има когато с нея е поискана промяна на повече от едно име, а съдът е променил част от тях – не е уважил всички искания. Някои промени може да са поискани при условията на алтернативност или евентуалност.

Ако съдът постанови решение съобразено с исканията в молбата, то не подлежи на обжалване и влиза в сила веднага. Копие от решението се изпраща на ДЛГС за отбелязване на промяната в регистрите на населението и акта за раждане. Но ако съдът отхвърли молбата, решението подлежи на обжалване с частна жалба в едноседмичен срок от получаването му. Жалбата се разглежда от по-горния съд (окръжен съд) в закрито заседание, но ако съдът прецени може да я разгледа в открито заседание. Отхвърлянето на молбата не е пречка искането да се заяви отново в същия вид – при това без ограничения във времето. Т.е. решението няма сила на пресъдено нещо. Съдът може да пререши въпроса за основателността на молбата по всяко време.

Когато е допусната промяна на името от съда и е разпоредено вписването ѝ в регистрите на населението, започва поэтапна подмяна на личните документите, в които е посочено старото име на заинтересованото лице. Трябва да бъдат подменени личната карта, паспорта, шофьорската книжка и др. документи. От друга страна документите, издавани през предходни години, които не са свързани с идентификацията на лицето (например нотариални актове, дипломи, договори, удостоверения и т.н.) не трябва да се подменят. Достатъчно е само да бъде издадено удостоверение за идентичност на имена и тези документи ще продължават да изпълняват предназначението си, представяни заедно с удостоверението.

Когато има отказ да се допусне промяна на името в резултат на подаденото заявление и този отказ е потвърден от по-горна инстанция, се изчерпват възможностите за обжалване в България, но има някои варианти за сезиране на международни съдебни институции. Както бе изтъкнато вече, чл. 8 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (КЗПЧ) има отношение към правото на име доколкото този въпрос касае личния и семейния живот. Това може да се използва за активиране на жалба до съда в Страсбург – Европейски съд по правата на човека. Отказът може да се третира като опит на държавата да ограничава правото на неприкосновеност на личния живот на заявителя. Съдът се сезира на основание чл. 34 от КЗПЧ, в който е регламентирано, че жалба може да подава всяко лице, неправителствена организация или група лица. Жалбата, адресирана до съда в Страсбург, се мотивира с намеса на държавата в личния живот на гражданина. Тя се подава в шестмесечен срок от датата на постановяване на окончателното решение на националната инстанция.

Веднага следва да се подчертае, че съдът приема еднозначно като нарушение на КЗПЧ задължителната (насилствена) промяна на име, но при недопускане промяна на името по молба на лицето въпросът не е еднозначен. При решаването на такъв въпрос трябва да се отчита точния баланс между конкурентните интереси на отделния гражданин и обществото като цяло. При нормативното регламентиране условията за промяна на имената държавите разполагат с голяма свобода на преценка, прилагайки собствената си политика в тази сфера. Но вземащият решението орган е длъжен да изложи валидни и достатъчни мотиви в подкрепа на отказа си да смени името. Освен това самият процес, в който е постановен отказът, трябва да е справедлив и зачитащ интересите на гражданина. Преценката дали отказът на националните власти да допуснат промяна на името се явява намеса в личния живот от гледна точка на чл. 8 на КЗПЧ е строго индивидуална. Съществено значение за успеха на подобно дело имат мотивите, с които е отказана промяната и начина, по който е протекла цялата процедура. Ако в мотивите на националния съд е даден явен приоритет на обществения интерес и не е отчетен изобщо интереса на жалбоподателя е напълно възможно обжалването в Страсбург да даде положителен резултат. От друга страна за да се обоснове теза за необоснована намеса в личния живот на индивида е необходимо да се докаже, че причините за конкретната промяна на имената стоят над принципите за стабилност при идентифицирането на лицата. Следва да се има предвид, че дори да установи нарушение на КЗПЧ, съдът не може да отмени решението на националния съд. Съдът в Страсбург може само да осъди държавата да заплати обезщетение.

Промяната на имената от българските съдилища на лица, които не са български граждани се характеризира с някои особености. В подобни случаи е приложим Кодекса на международното частно право (КМЧП). Съгласно чл. 5, т. 1 от КМЧП българските съдилища имат компетентност по дела за промяна или защита на името когато лицето има обичайно местопребиваване в Република България. Според чл. 53, ал. 4 КМЧП името и неговата промяна могат да бъдат уредени от българското право, ако това бъде поискано от лице с обичайно местопребиваване. По смисъла на КМЧП под обичайно местопребиваване на физическо лице се разбира мястото, в което то се е установило преимуществено да живее, без това да е свързано с необходимост от регистрация или разрешение за пребиваване или установяване. За определянето на това място трябва да бъдат специално съобразени обстоятелства от личен или професионален характер, които произтичат от трайни връзки на лицето с това място или от намерението му да създаде такива връзки.

Очевидно законът приема, че българският съд е компетентен да разгледа дело за промяна на име на чужд гражданин при констатиране на обичайно местопребиваване на територията на страната. Приема се, че това обуславя в достатъчна степен връзката на дадено правоотношение с нормите на българското право. На още по-голямо основание може да се разгледа такова дело по отношение на лице, което официално има статут на постоянно или продължително пребиваващ в страната. В този случай това лице е вписано в регистрите на населението с такъв статут и няма пречка да се постанови промяна на името му в тези регистри. Но промяна в акта за раждане не се постановява, тъй като няма как (в общия случай) български съд да задължи чужд административен орган да направи промяна на издаден от него акт. В

тези хипотези при промяна имената на чужди граждани трябва да се изследва въпроса дали няма действаща двустранна спогодба за правна помощ между страните, която да регламентира и хипотези на промяна на имената.

ОТ СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА

Законът за гражданската регистрация е приет през 1999 г. От тогава до сега по време на неговото действие съдилищата в България са сезирани с множество молби за промяна на имена по реда на чл. 19 ЗГР, а така също и за добавяне на псевдоним по реда на чл. 14, ал. 4 ЗГР. За това време се е натрупала обширна съдебна практика. Най-много случаи има относно промяна на собственото име и по-малко случаи за промяна на бащино и фамилно име, предвид строгите изисквания на закона за образуване на тези имена. Понякога се иска промяна на две от имената, а има и немалко дела за промяна на всичките три имена. Промяна на трите имена е възможна и при осиновяване, както и при придобиване или възстановяване на българско гражданство.

Промяна на собствено име

Някои случаи на промяна на собственото (личното) име са придобили голяма популярност в интернет и другите медии. Широка известност постигна едно решение на Благоевградския районен съд за изменение на собственото име на момиче от града. Казусът е интересен не само с желанието типично българско име да бъде заменено със странно съчетание от скандинавски имена, но и с разсъжденията на районния съд по този повод, който се е отнесъл към въпроса задълбочено, но в същото време нетипично за съд. Любопитно е да се прочете цялото съдебно решение по случая, но дори отделни пасажии от него дават добра представа за нестандартния подход, който съдът е използвал за да мотивира отказа си да промени името.

Става въпрос за промяна името на млада жена, която по рождение се казва Радка. След появата на чалгаджийския хит „Радка Пиратка” в училище започнали да ѝ се подиграват, а драматичното в случая било това, че тя всъщност не слуша чалга, а „противоположния” стил музика – хейви метъл. Според твърденията ѝ се наложило дори да посещава психиатър и да пие успокоителни в резултат на подигравките от съучениците. Поради това тя започнала да използва и да се представя на всички с името Вилелаурия, което било съчетание от две финландски имена: "Виле" и "Лаури". Това са имената на вокалистите на две от любимите ѝ метъл групи – „ХИМ” и „Дъ Расмус”, което обяснява избора ѝ. Галено всички ѝ викали Вили.

Съдът отказал да промени името от Радка на Вилелаурия. Не помогнали и твърденията на майка ѝ, че тя никога не е била съгласна дъщеря ѝ да носи името Радка, но е кръстена на баба си поради съществуващите традиции. Съдът в решението си показва, че доста подробно е проучил двете музикални групи, имената на вокалистите на които са в основата на желанието на молителката да си промени името по заявения начин. Голяма част от съдебното решение е посветена на информация за двете групи. Обърнато е внимание дори на логото на ХИМ „хартаграмът” (комбинация между сърце и пентаграм) и е посочено, че Виле (вокалистът на групата) живее в кула близо до Хелзинки. Не е спестена и информацията за татуировките му. С подобен

ентузиазъм е представена и информацията за групата „Дъ Расмус“. За вокалиста Й Лаури разбираме дори какъв е истинския цвят на косата му.

Съдът определя идеята на молителката да се кръсти с две мъжки имена, макар и на толкова известни личности, за „екстравагантна“. Аргументите, изложени в решението са нехарактерни за такава институция. Ето част от решението: *„Тя (идеята – бел. на авт.) е в духа на днешните "модерни" времена, когато се правят гей паради, сключват се еднополови бракове, обособи се трети пол и вече не се знае жените жени ли са, а мъжете - мъже ли са. Навсякъде по света, а и в България, се срутват всякакви морални и семейни ценности. Както се казваше в една популярна телевизионна реклама, традициите вече не са това, което бяха. Съдът поначало е замислен като една консервативна институция, която, наред със законите, е призвана да брани и обичаите, традициите и морала. В този смисъл, името Вилелаурия, избрано от молителката, е дълбоко неприемливо и чуждо на българската именна традиция. Дори би могло да се разсъждава в насока дали то не противоречи въобще на установения в страната ни правен ред. За съжаление на молителката, тя не е родена във Финландия, а в България. Ако беше обратното, сигурно съдът във Финландия би допуснал исканата от нея промяна. Unfortunately, настоящият съдебен състав също се съотнася към консервативните такива (демек е "консерва" - ако може да се направи подобна аналогия с израза на Бай Ганьо: "Бай Иречек, ти май-май си консерва, както виждам?"), поради което и няма да промени името на молителката от Радка на Вилелаурия.“*

Фактът, че отзивите, които предизвика това решение в социалните мрежи и журналистическите среди са диаметрално противоположни, а някои от тях и не по-малко „колоритни“ от самото решение, показва, че въпросът за промяна на името съвсем не се приема за незначителен от обществото, а преценката за това какво се съдържа в понятието „важни обстоятелства“ действително е много субективна. Все пак трябва да се отбележи, че в случая молбата не е изцяло отхвърлена, тъй като молителката е предвидила (вероятно) възможността да не се приеме желанието ѝ да се казва Вилелаурия и е поискала при условията на евентуалност съдът да промени името ѝ на „Вили“, както кратко я наричали всички. Съдът отхвърля първото ѝ желание, но приема второто и резултатът от производството може да се определи като (частичен) успех за молителката.

Промяна на бащино име

Самостоятелна промяна на бащиното име се инициира по-рядко. Обикновено промяната е в „пакет“ с останалите имена или някое от тях. Но има не малко случаи, при които се иска допълване на бащиното име на дете, което е родено в чужбина и е получило само две имена. В много държави при раждането детето се вписва в акта за раждане с две имена. За да съответства на българския закон и традиция, при регистрирането му в Република България родителите трябва да заявят трите имена, а не двете – както е в чуждия акт за раждане. Но тъй като детето вече е родено и фактът е документиран в чужбина, в процедурата по вписването му в българските регистри се представя чуждият акт за раждане. Нерядко съдържанието му се възпроизвежда и в българския акт за раждане. В такива случаи длъжностното лице по гражданско

състояние трябва стриктно да приложи българския закон и да впише три имена на детето, независимо от чуждия акт за раждане. Но има случаи, в които това не се изпълнява от администрацията, подведена от чуждия документ. За да се оправят нещата родителите подават молба по чл. 19 ЗГР с предмет: добавяне на бащино име.

Такъв е случая в Решение № 1496/15.07.2014 год., постановено по гр. дело № 4566/2014 г. по описа на Бургаски районен съд. С решението е разрешен казус, при който дете, родено в гр. Дрезден, Германия, е вписано в акта за раждане с две имена – собствено и фамилно. Така в последствие е възпроизведено и в българския акт за раждане. Съдът допуска добавяне на бащино име, като се мотивира с обстоятелството, че нормата на чл. 9 ЗГР е императивна - всеки български гражданин се легитимира с три имена: собствено, бащино и фамилно. В случая искането за добавяне на бащиното име се явява важно обстоятелство по смисъла на закона и е удовлетворено.

С Решение № 72/08.11.2016 г., постановено по гр.д. № 201/2016 по описа на Тополовградския районен съд е постановена аналогична промяна по отношение на дете, родено в Р Гърция и вписано в акта за раждане с две имена, което се повтаря и в българския акт за раждане. Съдът допуска промяната, като се обосновава и с разпоредбата на чл. 9, ал. 2 ЗГР: „При съставяне на акт за раждане на български гражданин, роден извън територията на Република България, бащиното му име, когато липсва в преписа по чл. 72, ал. 1, се вписва в акта, ако това е писмено заявено от родителите на лицето или друг законен представител.”

Има много случаи на промяна на бащиното име в частта на наставката „-ов”, „-ев”, „-ова”, „-ева”. Така например с Решение от 13.06.2016 г. по гр. д. № 24/2016 г. на Районен съд – Кула е постановена промяна на бащиното име на малолетно дете, с която се премахва наставката „-ева”, тъй като не подхожда на името и прави произнасянето неудобно. Детето е без баща, видно от самия акт за раждане и е получило бащино име оформено от името на майката. Но съдът приема аргументите, че това име от една страна не е типично българско, от друга е женско име без мъжки аналог. Поради което допуска промяната.

Промяна на фамилното име

Промяна на фамилното име обикновено се инициира заедно с промяна на някое от другите имена или и на трите имена заедно. Но има и случаи, в които се иска промяна само на фамилното име. Подобни молби традиционно се аргументират предимно с „важни обстоятелства”. Но не винаги съдът приема аргументите на молителите.

Така например в Решение № 163/05.11.2015 г., постановено по гр. дело № 557/2015 г. по описа на Несебърския районен съд е отхвърлена молбата на жена, която при сключване на граждански брак е приела фамилията на съпруга си, при това не българска, но в последствие е решила, че това е грешка и пред всички започнала да се представя със старата си (моминската) фамилия. Приетото от нея фамилно име така и не се използвало години наред, поради което поискала от съда да бъде заменено със старата ѝ фамилия. За да отхвърли молбата съдът приема, че не са налице важни обстоятелства, за които се считат такива, свързани с „функцията и връзките в самото общество”. По делото съдът констатира обстоятелства, които са от лично естество,

свързани с личностни емоционални възприятия. Тъй като приетото при сключването на брака име не е българско, а съпругът, макар и български гражданин, не е с българско етническо самосъзнание, съдът дори квалифицира част от аргументите на молителката като ксенофобски и дискриминационни, основани само на етническия произход на съпруга и името му. Освен това съдът излага и възможността молителката да се представя пред останалите членове на обществото с презимето си, ако фамилията ѝ създава големи неудобства.

В Решение № 205/17.07.2012 г., постановено по гр. д. № 654/2011 г. по описа на ВКС, Четвърто гражданско отделение, е разгледан въпрос: съставлява ли несъответствието на фамилното име на лицето с фамилията на останалите членове на рода (в това число на съпругата и детето) важно обстоятелство по смисъла на чл. 19, ал. 1 ЗГР? В съдебното решение на предходната инстанция е прието, че това не е важно обстоятелство. Тъй като в други съдебни решения по други дела това обстоятелство се счита за важно, очевидно е налице противоречива съдебна практика. Поради това чрез обжалването е предизвикано становище от страна на ВКС, който се произнася в полза на второто мнение – това е важно обстоятелство по смисъла на закона. Върховният съд се мотивира с текста на чл. 14, ал. 1 ЗГР, според който семейните, етническите и религиозните традиции са зачетени в ЗГР като важно обстоятелство, налагащо отклонение в общия режим за образуване на имената. В този смисъл фамилното име на лицето определя принадлежността му към семейството, към рода и към корените на родословието: *„Разликата във фамилните имена на членовете на семейството им създава неизбежно затруднения в социален план, така и при индивидуализацията им и обозначаване на родовата им принадлежност, поради което се явява важно обстоятелство по смисъла на чл. 19 ЗГР”*

В Пловдивския районен съд е разгледано интересно дело за промяна на фамилното име. Става въпрос за жена, която е сключила граждански брак и приела фамилното име на съпруга си. По-късно бракът бил прекратен, но молителката запазила фамилията на съпруга си. След това, обаче, сключила втори брак и приела фамилията на новия си съпруг. Но вторият съпруг починал. С молбата си до съда жената иска да ѝ бъде възстановена предишната брачна фамилия – на първия съпруг. Мотивира се с обстоятелството, че цялото ѝ семейство, в това число деца и внуци, носи тази фамилия и иска да бъде свързана с тях. Пловдивския районен съд, чрез Решение № 523/07.02.2019 г., постановено по гр. дело № 15807/2018 г., XX състав, е уважил молбата и допуснал промяната

В Решение № 30/02.05.2019 г., постановено по гр. д. № 143/2019 г. по описа на Чирпанския районен съд, Втори състав, е уважена молба за промяна на фамилията на мъж, който носи фамилното име на баща си, който е изоставил семейството. От твърденията по делото става ясно, че баща му е напуснал семейството преди 17 години и те с брат му са живяли в дома на дядо му по майчина линия, където са отгледани. Баща му не се интересувал от тях, злоупотребявал с различни акохолни и наркотични субстанции и имал общественонетърпимо поведение. Фамилното име носело на молителя единствено и само негативи. Отгледан от майка си, през целия период на израстването му мъжкото присъствие в емоционален план се осигурявало от дадо му по майчина линия, който го напътствал и му помогнал да си изгради редица

полезни житейски качества. Поради това желанието на молителя било да приеме това име и така да продължи фамилията на дядо му, която била уважавана, но в същото време застрашена от изчезване, тъй като нямал мъжки наследник. Освен това и брат му носел тази фамилия, което било допуснато с решение преди това на същия съд. Също така много хора се обръщали към него с тази фамилия и така бил известен.

Промяна на две от трите имена

Нерядко молителите заявяват промяна на две от имената си - собственото и фамилното име, бащиното и фамилното име или личното и бащиното име. При така заявена молба е възможно съдът да уважи искането за промяна само на едното от двете имена – т.е. молбата да бъде удовлетворено частично. Дори когато едни и същи важни обстоятелства обуславят промяната на двете имена, тя може да се допусне за едното от тях, предвид по-строгите законодателни изисквания към бащиното и фамилното име. По-лесно се уважава искането за промяна на собствено име, за което законодателно е допусната по-голяма свобода.

С Решение от 19.11.2008 г., постановено по гр. дело № 7539/2008 г. по описа на Варненския районен съд е постановена промяна на бащиното и фамилното име на лице, което е известно в обществото не с рожденните си имена, а с бащиното и фамилното име на втория си баща. Съдът приема това за важно обстоятелство и допуска промяната – лицето получава бащино и фамилно име на втория си баща.

В Решение от 13.01.2017 г., постановено по гр. дело № 6564/2016 по описа на Русенския районен съд, III граждански състав, е отказана промяната на бащиното и фамилното име на лице, което е израстанало в дом за деца без родители. Тъй като бащата е неизвестен, бащиното му име е образувано от собственото име на майката, а фамилията – от нейното бащино име. В осми клас негов учител започва да се грижи за него като баща, дори в определен момент юношата заживява в жилището му. За да изрази признателността си към този човек искал да приеме собственото му име като бащино, а фамилията му – като свое фамилно име. При подаване на молбата лицето е навършило 18 години и не е възможно осиновяване, за да се променят имената по този ред. Съдът, а и заинтересованите страни, приемат молбата за неоснователна, позовавайки се на обстоятелството, че бащиното и фамилното име са определени в съответствие със закона и няма обстоятелства, които да са направили носенето на тези имена неудобно.

В Решение № 1497/12.11.2019 г., постановено по гр. дело № 3202/2019 г. по описа на Пазарджишкия районен съд е допусната промяна на собственото и фамилното име на българска гражданка, която трайно живее в Испания, но българските ѝ имена там ѝ носят само неудобство и дори собственото име (Деница) звучи осмиващо на местния език, тъй като често го свързват с думата „зъболекар“ (dentist). Съдът допуска промяна на собственото име, което не се различава съществено от досегашното, но придобива по съвременно звучене. Допуска промяна и на бащиното име, премахвайки наставката „-ова“, което законът допуска.

Интересен казус е решен с Решение от 03.2018 г., постановено по гр. д. № 4909/24.11.2017 г. по описа на Варненски районен съд, 14 с-в. Молителят е записан в

акта за раждане без баща, а бащиното и фамилното име са оформени от имената на майката. След това е припознат от биологичния си баща, при което бащиното и фамилното му име са променени. По-късно лицето сключва граждански брак и приема фамилното име на съпругата си. След време бракът е прекратен, но той запазва брачната си фамилия на бившата съпруга. В същото време молителят трайно се представя и става известен в обществото с друго собствено и фамилно име, различно от вписаните в актовете за гражданско състояние. При това не използва фамилията преди брака. Поради това иска да бъдат променени собственото и фамилното име. Тъй като при подаване на молбата за промяна на имената той живее в условията на фактическо съпружеско съжителство с нова жена, която е бременна, част от аргументите, които изтъква пред съда са, че не иска бъдещото му дете да носи фамилията на бившата му жена. Първоинстанционният съд приема аргументите му и променя както собственото, така и фамилното име. Но прокурорът подава въззивна жалба и на втора инстанция съдът отменя изцяло решението, като не допуска промяната, считайки, че не са налице важни обстоятелства.

Промяна на трите имена

Въпреки сравнително строгите изисквания на закона за образуване на бащиното и фамилното име и прокламирания принцип за стабилност на имената в регистрите на населението, нередко се случва молители да поискат промяна и на трите си имена заедно. Разбира се, съдът не е длъжен да уважи искането изцяло и много често с решението се допуска промяна само на собственото име, където изискванията са най-леки. Винаги се следи стриктно важни обстоятелства да са наложили промяната.

С Решение № 298164/09.12.2019 г., постановено по гр. д. № 51123/2019 г. по описа на Софийски районен съд е допусната промяна на трите имена поради една от най-честите причини за подобно искане. Молителката е български гражданин от турски произход, с турски имена в акта за раждане, но променени с български по време на възродителния процес. През 2002 г. по административен ред под влияние на родителите си е възстановила турските си имена. През това време, обаче, тя е станала известна с българските си имена, отдавна живее в българска среда и в последствие желае отново да получи българските имена, с които всички я познават.

Има и случаи в обратната посока. С Решение № 314 от 02.06.2017 г. по гр. д. № 271/2017 г. по описа на Районен съд – Пещера, II състав, съдът е постановил промяна на българските имена на заявителя, който е мюсюлманин, с турски такива. Установено по-делото е, че имената му са образувани от българските имена на родителите му, които в последствие са променени (възстановени) с първоначалните турски. Доказано е и, че в общността, в която живее е известен с турско собствено име. С решението си съдът постановява да се променят бащиното и фамилното име съобразно турските имена на баща му, а собственото име – така, както е станал известен.

Добавяне на псевдоним

Най-известната история за прибавяне на псевдоним, която стана и журналистически хит преди време, е на футболния фен от Свищов, който всички знаят като Манчестър Юнайтед. През 1999 г. по време на финал между „Манчестър Юнайтед” и „Байерн

Мюнхен” за купата на европейските шампиони той се зарича, че ако „Манчестър Юнайтед” победи ще си смени името и ще се казва Манчестър Юнайтед. Тъй като победата се случва по драматичен начин в последните минути на мача, радостният фен много скоро подава молба за смяна на името си. Съдът, макар и на втора инстанция, допуска промяна на собственото име от Марин на Манчестър, но останалите имена си остават същите. Това, обаче, не удовлетворява фена и той продължава да подава молби за вмъкване на Юнайтед в името. Под влияние на адвокатски съвети и реални действия думата „Юнайтед” действително се появява в името, но не като част от собственото, бащиното или фамилното име, а като псевдоним с тире на края: Манчестър Левиджов-Юнайтед

Интересен случай е разгледан с Решение от 16.10.2012 г., постановено по гр.д. № 15612/2012 г. по описа на Софийски районен съд, 89-ти състав. Съдът постановява добавяне на псевдоним, който всъщност е псевдоним на бащата на молителката, а не неин. Съдът приема, че името, носено като псевдоним от бащата, е придобило популярност и по отношение на дъщеря му и допуска добавяне на псевдонима.

Съдебната практика е богата на най-различни случаи, в които се допуска или се отхвърля молбата за промяна на имената или добавяне на псевдоним. Специално за Софийски районен съд може да се каже, че почти всеки работен ден се подава молба за смяна на име – броят на образуваните дела за промяна на име годишно е приблизително равен на броя на работните дни в годината. Във Варненския районен съд молбите са по-малко, но броят им също е внушителен. Значителна част от молбите за смяна на имената се подават от наши емигранти в чужбина, където българските им имена създават неудобства. Не малка част от молбите за промяна на имената, обаче, остават без уважение.

ПРОМЯНА НА ИМЕТО ПРИ ОСИНОВЯВАНЕ

Промяната на името при осиновяване следва специфични правила, различни от общоприетите, което е продиктувано от промяната в статута на осиновяваното лице за в бъдеще. Но и в този случай името се променя от съда, а не от административен орган. Промяната на името е част от самата процедура по осиновяване. За разлика от стандартната процедура за промяна на име по реда на чл. 19 ЗГР, където изменението се постановява от районен съд, при осиновяване изменението се решава от окръжен съд. Ако се осиновява дете, навършило 14 години е нужно неговото изрично съгласие за промяната на името. Правната уредба на промяната на имената при осиновяване е регламентирана в чл. 18 ЗГР.

Осиновяването е правен институт на семейното право, уреден в самостоятелна Глава осма на Семейния кодекс (СК). Неговото предназначение е да създаде чрез правни средства правоотношения „като между роднини по произход” за определен кръг лица. Осиновяването създава „привидност” за произход между лицата.

Осиновяването е два вида: пълно и непълно. При пълно осиновяване между осиновения и неговите низходящи, от една страна, и осиновителя и неговите роднини - от друга, възникват права и задължения като между роднини по произход, а правата и задълженията между осиновения и неговите низходящи с роднините им по произход се

прекратяват. Биологичните родители се заличават от регистрите. При непълно осиновяване възникват права и задължения като между роднини по произход само между осиновения и неговите низходящи, от една страна, и осиновителя - от друга, а правата и задълженията между осиновения и неговите низходящи с роднините им по произход се запазват. При издаване на удостоверения и преписи от акт за раждане при непълно осиновяване за родители се вписват както родителите по произход, така и осиновителите.

В случаите на пълно осиновяване бащиното и фамилното име на осиновения задължително се определят от съда според имената на осиновителя и при спазване на традиционният начин за съставянето им. При непълно осиновяване съществува алтернативност относно имената на осиновения – могат да се запазят бащиното и фамилното име по произход или да се променят съобразно имената на осиновителя. И в двата случая собственото име се определя според желанието на осиновителите, а ако детето е навършило 14 години – и от неговото желание.

Когато реши да осиновява дете кандидат осиновителят подава молба до окръжния съд. Молбата се администрира чрез регионалната Дирекция „Социално осигуряване“. В 14 дневен срок от получаване на заявлението същото се разглежда от съда в открито заседание, но при закрити врати. Обикновено въпросът се решава в едно заседание. Освен Дирекция „Социално подпомагане“ в делото участва и прокурор. Когато става дума за пълно осиновяване, съдът с решението си допуска осиновяването и указва да се извърши промяна на името на осиновения съобразно името и фамилията на осиновителя - бащиното и фамилното име на осиновения се оформят от имената на осиновителя. Съставя се нов акт за раждане, в който се вписва новото име на детето, а в стария акт за раждане в графа „бележки“ се отбелязва, че е съставен нов акт за раждане.

Пълно осиновяване е задължително в някои хипотези: когато осиновеният е дете на неизвестни родители, когато родителите са дали предварително изрично съгласие за пълно осиновяване и когато детето е настанено по административен ред в социален дом, а родителят в 6 месечен срок не е поискал прекратяване на настаняването. Пълно осиновяване е задължително и когато детето е настанено в приемно семейство и е вписано в регистъра на деца за пълно осиновяване. В останалите случаи осиновяването може да бъде пълно или непълно по избор на осиновителя, а и на самото дете – ако е навършило 14 години.

От изложеното следва, че въпросът за имената при пълно осиновяване задължително се решава от съда, който допуска осиновяването. Но и в тази процедура с оглед желанията на осиновителя може собственото име да не се промени. При непълно осиновяване съдът, допуснал осиновяването, може да постанови промяна на имената, но може и да остави същите имена. Ако имената не са променени, след извършване на осиновяването е възможно да се променят по общия ред – чл. 19 ЗГР. При пълно осиновяване – само собственото име. При непълно осиновяване – и трите имена. В тези случаи самото осиновяване се явява важно обстоятелство за допускане на промяната. Разбира се, съдът преценя всички факти и детайли при разглеждане на молбата и е възможно да откаже.

Тъй като осиновителното правоотношение възниква по изкуствен начин, за разлика от произхода, то може да се прекратява чрез съда. Основанията за прекратяване са изчерпателни: взаимно съгласие на страните; дълбоко разстройство в отношенията осиновител - осиновен, причинено от тежко провинение или други обстоятелства; смърт или унищожаемост на осиновяването. При прекратяване на осиновяването по съдебен ред на осиновеното лице се възстановява името преди осиновяването му. Със съгласието на осиновителя или при важни обстоятелства съдът може да постанови осиновеното лице да запази името, дадено при осиновяването. Тук прави впечатление, че за възстановяване на името не се изисква мнението на самото осиновено лице. Неговото съгласие се търси само ако се вземе решение да се запази името, което е носило при осиновяването, но не и когато се възстановява старото име.

Както бе споменато вече ако детето е навършило 14 години е нужно неговото съгласие при промяна на името. Това се отнася предимно за собсвеното име, но и за бащиното и фамилното имена – при непълно осиновяване. Ако детето е навършило 10 години то не дава съгласие, но задължително се изслушва в съда. Т.е. трябва да се яви. Възможно е и преди навършване на 10 години по преценка на съда детето да бъде изслушано, тъй като обективно се засягат негови права и интереси. Това става по правилата на чл. 15 от Закона за закрила на детето. Преди изслушването му съдът трябва да осигури необходимата информация, която да му помогне да формира мнение, както и да го уведоми за евентуалните последици от неговите желания и от решението на съда. Съдът е длъжен да осигури подходяща обстановка. На изслушването задължително присъства социален работник от Дирекция "Социално подпомагане" по настоящия адрес на детето, а при необходимост - и друг подходящ специалист (например психолог).

ПРОМЯНА НА ИМЕНАТА ПРИ ПРИПОЗНАВАНЕ ИЛИ УСТАНОВЯВАНЕ НА ПРОИЗХОД

При раждането на всяко дете в акта за раждане се вписват родителите му. Ако майката се намира в граждански брак или през времето до 300 дни от прекратяване на такъв, действа презумпцията за бащинство, регламентирана в чл. 61 СК - съпругът на майката се счита за баща на детето и той се вписва в акта за раждане. Когато детето е родено по време на брака на своята майка или до 300 дни от неговото прекратяване, ДЛГС е задължено да впише в акта за раждане като баща на детето съпругът на майката. Когато, обаче, майката няма сключен граждански брак, лицето, което претендира, че е баща на детето, трябва изрично да го припознае, за да бъде вписан в акта за раждане като баща. Много често припознаването не се извършва при раждането и в акта за раждане се вписва само името на майката – бащата остава неизвестен. В последствие, когато актът за раждане вече е издаден и имената на детето са вписани съобразно изискванията на ЗГР, образувани от имената на майката, също е възможно да се извърши припознаване. Припознаване се извършва без ограничения във времето. Но такова се допуска само ако към момента на извършването му не е установен произхода от бащата в акта за раждане. Т.е. ако някой друг вече фигурира в акта за раждане, трябва първо да се оспори този произход (ако не са изтекли сроковете за това) и тогава да се прави припознаване.

Припознаването е несъдебен способ за установяване на произход. То се реализира чрез писмено заявление отправено лично пред ДЛГС или чрез декларация с нотариално заверен подпис, подадена до длъжностното лице. В 7 дневен срок от извършване на припознаването ДЛГС уведомява другия родител, както и детето – ако е навършило 14 години, а също така и Дирекция „Социално подпомагане“. В тримесечен срок от уведомяването другият родител и детето (ако е навършило 14 години) могат да оспорят припознаването с писмено заявление пред длъжностното лице по гражданско състояние. Ако детето е малолетно, има право да оспори припознаването до една година след навършване на пълнолетие или от узнаването, че е припознато – ако е по-късно. Извършеното припознаване може да бъде оспорено и от Дирекция „Социално подпомагане“, както и от прокуратурата, но по съдебен ред, чрез иск, предявен в едногодишен срок от извършването му.

Когато припознаването не бъде оспорено от майката или детето, бащата се вписва в акта за раждане. Ако те заявяват предварително, че няма да го оспорват, припознаването се вписва веднага в акта за раждане и не се чакат да изминат 3 месеца. Бащиното и фамилното име на детето се променят в акта за раждане според правилата на ЗГР – вписват се нови имена, образувани от името на вписания баща. Припознаването се вписва в акта за раждане в графа „Бележки“ и на детето се издава ново удостоверение за раждане. В акта се отбелязва, че детето е припознато с декларация/заявление №, както и какво е името на детето след припознаването. Това е един от малкото случаи, при които промяната на имената се осъществява по административен ред, а не от съда. Но евентуално оспорване на припознаването от майката или детето може пак да вкара въпроса в съда.

Припознаването е способ за установяване биологичната връзка между родителя и детето. То не създава тази връзка, а само я обявява. Поради това не е предвиден механизъм бащата да се откаже от припознаването, когато вече е извършено такова. Законът регламентира единствено възможност за унищожаване на припознаването от припозналият при определени предпоставки. Това става само по съдебен ред чрез предявяване на иск на основание чл. 67 СК. Унищожаване на припознаването се допуска на изрично определени основания: 1/ ако е извършено поради грешка или измама - до една година от припознаването; 2/ ако е извършено в резултат на заплашване – в едногодишен срок от преустановяване на заплашването; 3/ ако е извършено от недееспособен – в едногодишен срок от придобиване на дееспособността. Последната хипотеза е предвидена, тъй като припознаване може да извърши и родител, който е навършил 16 години. Ако искът бъде уважен и припознаването бъде унищожено от съда, детето остава без установен баща. В този случай съдът постановява бащиното и фамилното име отново да се променят съгласно изискванията на чл. 15, ал. 1 ЗГР – т.е. да се образуват от имената на майката.

Промяна на бащиното и фамилното име се допуска и при определяне на бащата чрез иск за установяване произход. Иск за установяване на произход се предявява не само ако баща липсва в акта за раждане, но и ако има вписан баща, но той не е биологичния. Т.е. извършва се оборване на наличния произход в акта за раждане по исков ред. С решението по делото се установява кой е биологичния баща и имената на детето се променят съобразно законовите изисквания – детето приема имената на

биологичния баща по правилата на ЗГР. Тази промяна, за разлика от припознаването (ако не е оспорено), става по съдебен ред. Промяната се вписва в акта за раждане и се издава ново удостоверение за раждане.

Майката може да подаде иска за установяване на произхода от бащата в 3 годишен срок след раждането на детето. Детето също може да пусне искова молба, но срокът е 3 години от навършване на пълнолетие. Прави впечатление, че бащата **не може** да предяви такъв иск и да установи произхода на детето. Действително, той има възможност да припознае детето и на пръв поглед няма нужда от иск за бащинство. Когато майката или детето оспорят припознаването тогава, вече, и той има право на иск. Но ако друго лице е вписано в акта за раждане като баща, припознаване не се допуска. Бащата остава без възможност да оспори наличното бащинството и да установи биологичната си връзка с детето. Поради това в съдебната практика се прокрадват нестандартни тенденции за предоставяне възможност на бащата да оспори припознаването и да установи бащинството си на основание чл. 8, ал.1 ЕКПЧ във връзка с чл. 6, ал. 1 ЕКПЧ /Определение № 341/2017 г. по ч.гр.д. № 3310/2017 година на 3-то ГО на ВКС/. Чл. 8, ал. 1 от ЕКПЧ гласи: *„Всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот, на жилището и на тайната на кореспонденцията.”* Т.е. приема се, че претендиращият да е баща все пак може да подаде иск за оспорване произхода на вписания баща и за установяване на произхода от себе си, позовавайки се директно на ЕКПЧ, а не на СК. Този подход едва ли е най-удачен и крие рискове, поради което може за в бъдеще да се помисли за промени в закона.

При извършване на действия, свързани с произхода на детето, имената му се променят по гореописания начин при стриктно спазване правилата на ЗГР след всяко припознаване или установяване на произход.

ПРОМЯНА НА ИМЕТО ПРИ ПРИДОБИВАНЕ ИЛИ ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКО ГРАЖДАНСТВО

Съгласно чл. 19, ал. 2 ЗГР: *„Лице, придобило или възстановило българското си гражданство, може да промени бащиното и фамилното си име с наставка „-ов” или „-ев” и окончание съобразно пола му, както и да побългари собственото си име по реда на глава петдесета "Установяване на факти" от Гражданския процесуален кодекс. Тези производства се освобождават от държавни такси.”*

Гражданството представлява устойчива политико-правна връзка между даден човек и държавата. То е регламентирано в КРБ, Закона за българското гражданство (ЗБГ) и други нормативни актове, в които са предвидени способите за придобиване и освобождаване от българско гражданство. Много конвенции и двустранни международни договори също са от значение за тази материя.

Българско гражданство се придобива по три направления: по произход, по месторождение и по натурализация. Тъй като при първите две придобиването на гражданството става автоматично с проявяване на съответните факти, а в следствие това само се установява с документи, то хипотезите свързани с промяна на името касаят предимно натурализацията.

Има редица изисквания за придобиване на българско гражданство по натурализация, но едно от най-съществените е лицето да е получило разрешение за дългосрочно или постоянно пребиваване на територията на Р България, макар, че от това изискване има изключения. Друго ключово правило е кандидатът да владее български език, за което се полага изпит. Натурализацията е свързана с възприемане в по-голяма или по-малка степен на българската идентичност и последното изискване допринася за този процес. Възможността за промяна на имената в посока побългаряване също. Лице, което не е български гражданин, но е от български произход или е осиновен от български гражданин при условията на пълно осиновяване, както и лице единият родител на което е български гражданин придобиват българско гражданство при облекчени условия. Придобиването на българско гражданство се извършва с указ на президента на Р България.

Българско гражданство се възстановява от лица, които са имали такова гражданство, но ставайки граждани на друга държава са били принудени да се освободят от него. И за такова лице преди да възстанови гражданството си има изисквания да притежава разрешение за дългосрочно или постоянно пребиваване в страната поне 3 години. Лицата от български произход възстановяват гражданството си при по-облекчен ред – не е необходимо постоянно или дългосрочно пребиваване в страната. Ако децата на лице, което възстановява българско гражданство не са навършили 14 години, също стават български граждани. Децата между 14 и 18 години може да станат български граждани, но това зависи от тяхното желание. Ако другият родител не възстановява българско гражданство, трябва и той да е съгласен децата да станат български граждани. Българското гражданство се възстановява с указ на президента на Р България.

Както при осиновяването, припознаването и установяването на произход и при придобиване или възстановяване на българско гражданство лицето може да промени бащиното и фамилното си име. Но разликата е, че тази промяна при гражданството не е задължителна, а зависи от желанието на самия гражданин – може и да не го промени. Освен това промяната касае единствено окончанията на имената („-ов” и „-ев”, както и съответните за женски пол), а не целите имена. Разбира се, ако лицето има само две имена (лично и фамилно), както е на много места по света, бащино име се добавя изцяло, а не само в частта на окончанието. Лицето има право също така да побългари собственото си име, но не е задължен да го направи. Промените на имената във връзка с гражданството се постановяват от съда в рамките на охранително производство по реда на глава петдесета от ГПК „Установяване на факти”. Нещо повече – за разлика от другите производства за промяна на имената, в този случай такса не се дължи.

При придобиване на българско гражданство лицето няма издаден акт за раждане в Република България. Поради това промяната на имената няма как да се отрази в акта за раждане. Съдът постановява променените имена да се нанесат в Личния регистрационен картон на гражданина, както и в Национална база данни „Население”.

За разлика от молбата по чл. 19, ал. 1 ЗГР, при тази по чл. 19, ал. 2 ЗГР, свързана с придобиване или възстановяване на българско гражданство предпоставките за

постановяване на промяната са по-конкретни. Съдът трябва да установи придобиването, респективно възстановяването на българско гражданство, след което е длъжен да уважи искането на молителя. В общия случай на промяна на имената условията и предпоставките, и особено тази за наличието на важни обстоятелства, предоставят широк диапазон за преценка от страна на съда. Тук, при придобиване на българско гражданство, съдът постановява промяната на базата на конкретно изрично посочено в закона обстоятелство – придобиването на гражданството.

Името може да се промени и при загубване на българско гражданство. Гражданството се загубва при освобождаване или лишаване от българско гражданство, както и при отмяна на натурализация. Български гражданин по рождение не може да бъде лишаван от българско гражданство – чл. 25, ал. 3 КРБ. Във всички тези хипотези, свързани обикновено с придобиване на друго гражданство, името може да се промени по подобна на българската процедура в чуждата държава.

Интересна ситуация се наблюдава когато едно лице придобие едновременно освен българското и друго гражданство (бипатризм). В много държави това не се стимулира и толерира. Те са възприели подход да предоставят гражданство на чужди лица само ако са се освободили от досегашното си гражданство. Но има и такива, за които това не е от значение. Освен това възможно е двустранни международни договори да допускат бипатризм в определени случаи, дори по принцип това да не е прието. Не е изключено и поради други причини да се получи двойно гражданство. Така например в рамките на ЕС също се допуска двойно гражданство на граждани от страните членки. В тези случаи е напълно възможно лицето да има вписани едни имена в личните си документи, издадени от едната държава и други имена - в тези, издадени от другата държава. Подобна ситуация сама по себе си се явява „важно обстоятелство“ при подаване на молба по чл. 19, ал. 1 ЗГР за промяна на имената съобразно тези в чужбина. Ако не поиска такава промяна лицето може да се легитимира по различен начин в различните държави, използвайки различни имена. Нещата ескалират като възможности ако лице притежава повече от две гражданства, което теоритично не е невъзможно.

„ВЪЗРОДИТЕЛНИЯТ ПРОЦЕС“ И ИМЕНАТА

Т.нар. „възродителен процес“ е една от черните страници в новата ни история, с която страната ни няма как да се гордее. Тя е свързана с потъпкване личните права на една немалка група български граждани-мюсюлмани, предимно с турска етническа принадлежност и малцинствен профил. Част от тези права, станали обект на посегателство от страна на официалната власт е и правото на име.

Периодът на най-интензивно въздействие върху тези хора е 1984-1989 г. За това най-често този период се назовава „възродителен процес“. Но събитията имат предистория още по-назад във времето и всъщност процесът е много по-дълъг. След Априлския пленум от 1956 г. ръководството на БКП изоставя линията на търпимост и толерантност към българите-мохамедани, живеещи на територията на страната и въвежда мерки, целящи да ги превърнат в „съвсем“ българи. Смяната на имената на тези хора с български е в основата на стратегията за постигане на тази цел, наред с мерките за изоставяне на шалварите, религиозните и битовите обичаи, както и

налагане на ограничения за използване на родния език. Все пак по това време дори в комунистическия елит съществуват различия по въпроса дали да се използва по-груб или по-либерален подход при постигане на целите. Към средата на 60-те години привържениците на по-толерантния подход вземат превес и идеята за смяна на имената почти замира. Но на 17 юли 1970 г. решение на Секретариата на ЦК на БКП поставя старта на втора кампания, която в началото на 70-те години на миналия век се разгръща значително предимно в южните части на страната. „Агитационни групи“ започват системно да променят имената на мохамеданите, като на много места този процес протича мирно. Но има и несъгласни с мерките, в резултат на което грубостите и насилието не закъсняват. Много хора са задържани. Историята регистрира тежки случаи на въоръжени стълкновения между организирани групи от населението и силите на властта, като например „Корнишките събития“. По време на тези събития срещу недоволните жители на с. Корница и околните села, разположени в района на гр. Гоце Делчев, се използва сила от страна на режима и загиват 11 човека. Много други хора пострадват от упражненото физическо насилие.

Тези действия вместо да потушат недоволството на практика консолидират мюсюлманската общност в страната и не водят до безпроблемното ѝ интегриране, а напротив - до противопоставяне на официалната власт. За това асимилационните процеси продължават и в началото на 80-те години натискът спрямо мюсюлманите се увеличава. Преименуването вече става задължително при назначаване хора от тази група на държавни длъжности или при предоставяне на определени административни услуги. През 1983-84 г. в държавата се провежда целенасочена подготовка за масово преименуване на турците – превъоръжава се армията, увеличава се числеността на състава ѝ, нарастват възнагражденията на военните и т.н. Създават се вътрешни войски. По сериозна реакция от страна на властта провокира т.нар. „Августовска атака“ (1984 г.) – поредица от терористични акции, извършени на гарите в Пловдив и Варна, както и на други места. За тези действия са осъдени трима души – мюсюлмани, които по-късно се оказва, че са агенти на Държавна сигурност. Това подклажда съмненията, че събитията са инсценирани от властта. След тези атентати започват масови репресии срещу турците в страната и тотална подмяна на имената им.

През предходното десетилетие е въведен официално ЕГН-номер за всички граждани в България, но все още при голяма част от населението номерът не е отразен в документите за самоличност. Това обстоятелство се използва и успоредно с подмяната на документите за самоличност върви промяна на имената на мохамеданите. Преименуването, обаче, среща сериозна съпротива, която на много места прераста в открити демонстрации и бунтове, проявяват се нови терористични актове и се създават етнически организации, действащи като опозиция на властта. Турската общност се консолидира още повече и се противопоставя активно на държавното управление. Успоредно с това и в българската общност се появяват дисидентски групи, работещи срещу режима, в резултат на което властта постепенно започва да отслабва. Тъй като възродителният процес вече излиза извън контрол, през май 1989 г. ръководителят на държавата Тодор Живков призовава Турция да отвори границата си, за да могат желаещите български турци да напуснат страната. Турското правителство приема

предложението. Започва изселване на компактни маси от турско население по посока на Турция, наречено още евфеминистично „Голямата екскурзия”.

По време на възродителния процес най-много турци са преименувани в края на 1984 и нач. на 1985 г. – около 800 000 души. След 10-ти ноември 1989 година, в края на годината, се провежда извънреден пленум на ЦК на БКП, който приема решение за връщане рожденните имена на българските мюсюлмани (турци, помаци, татари и роми), на които насилствено са били променени имената. Възстановяването, обаче, не става автоматично, а се предвижда процедура, която тепърва трябва да проработи.

През март 1990 г. е приет Закон за имената на българските граждани (отм.). Възстановяването на имената е уредено в § 2 от Преходните и заключителни разпоредби на закона. Мюсюлманите имат право да си върнат рожденното име по административен път – чрез подаване на молба до общината. Предвидено е възстановяването да се извършва по решение на ДЛГС в срок до три години от влизане в сила на закона. Решението на ДЛГС подлежи на административно и съдебно обжалване. По този ред се възстановяват или променят и имената на малолетни деца, ако имената на родителите им са били принудително сменени, като молбата се подава от родителите им. Непълнолетните деца подават молбата лично. Имената си могат да променят и пълнолетни граждани, които са родени след като са сменени имената на родителите им. Те могат да променят имената и на своите деца.

Производството по възстановяване на имената е освободено от такси. Формулярите, обаче, изискват молбата да е подписана с българското име на молителя, а не с рожденното му име, което много от мюсюлманите приемат за унижително. Освен това не е предвидено турските имена на починали междуременно хора да се възстановяват. Поради тези и други причини много хора така и не подават молби за възстановяване на имената. След изтичане на тригодишния срок, предвиден в закона, имената могат да се сменят само по съдебен ред. Но дори и тогава искът за смяна на името трябва да се подпише с българските, а не с рожденните имена на молителя.

В средата на 1999 г. е приет сега действащия ЗГР, който отменя ЗИБГ. С приемането на закона възстановяването на имената не е уредено изрично, но по-късно с промяна в закона, осъществена през 2001 г., отново се предвижда възможност имената на мюсюлманите да се възстановява по административен ред. Режимът за възстановяване на имената е уреден в чл. 19а ЗГР. Заявлението се подава до общината, но трябва да е с нотариално заверен подпис. Решението на ДЛГС може да се обжалва от заинтересованите лица и от прокурор. В общи линии с тази разпоредба се активира отново възможността, предвидена в отменения ЗИБГ, но за разлика от стария закон сега няма предвиден краен срок за подаване на молби. Този път, обаче, с § 16 от ПЗР на ЗГР изрично се предвижда децата на починали лица, на които са им сменени принудително имената, да могат да променят имената на родителите си. Ако наследниците не могат да се разберат по въпроса, спорът се решава от съда. В последствие се въвежда конкретно правило ако тези деца са починали, имената на родителите им да може да се променят по молба на следващите по степен нисходящи наследници. През 2015 г. се приема друг текст за възстановяване имената на починали лица от наследниците им (§ 17 от ПЗР към ЗИДЗГР - обн. - ДВ, БР. 55 от 2015 г., в сила

от 21.07.2015 г.): „По реда на чл. 19а, ал. 2 могат да се възстановяват имената на починали български граждани, които са били принудително променени и не са възстановени при условията и по реда на § 1б. Заявлението в този случай се подава от наследник на починалото лице. При разногласие между наследниците на починалото лице спорът се решава от районния съд.”

Понастоящем, административната услуга за възстановяване на имената е все още активна. Такса за услугата не се дължи. Това е един от малкото случаи, в които промяната на името става по административен, а не по съдебен ред. Подава се писмено заявление по образец, подписите на което се заверяват нотариално. Заявлението се адресира до общината (кмета), в която се съхранява акта за раждане – т.е. там, където е издаден акта. След получаване на заявлението ДЛГС извършва пълна проверка в регистрите за гражданско състояние и регистъра на населението. Ако предпоставките за промяната са налице, ДЛГС изготвя решение, с което се възстановяват имената. Собственото, бащиното и фамилното име на лицето се възстановяват така, както са вписани в акта за раждане преди принудителната промяна, а окончанията на бащиното и фамилното име по волята на лицето могат да се премахнат. С решението си ДЛГС може да постанови отказ за възстановяване или промяна на имената. Отказът подлежи на обжалване пред административния съд.

Възстановените или променени по този ред имена се вписват в акта за раждане на заявителя. Ако заявителят има акт за граждански брак и изрично поиска това, промяната на имената се отразява и в акта за граждански брак. Отново по искане на заявителя промяната може да се нанесе и в актове за раждане, в които е вписан като родител. Възстановяването или промяната се нанася и в акта за смърт на починало лице - ако се отнася за такова. В случай, че починалото лице е променило фамилията си в резултат на сключен граждански брак, в акта за смърт се вписва фамилията съобразно акта за граждански брак.

ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРОМЯНАТА НА ИМЕНАТА

Последиците от промяната на имената на гражданите са разнопосочни. Промяната на името, независимо от начина, по който е извършена и причините, довели до това, се вписва в личния регистрационен картон и в регистрите на населението в съответната общинска администрация, където е издаден акта за раждане. Промяната се нанася и в самия акт за раждане. Ако лицето няма акт за раждане, издаден в РБ (например чужденец, роден в чужбина, придобил в последствие българско гражданство), промените се нанасят само в регистрите на населението и в картоната.

След смяната на името от една страна човек придобива нова официална идентификация и следва да се обозначава с нея навсякъде, което е било и първоначалното му желание. От друга страна за него възникват задължения всички идентификационни документи, които притежава, да бъдат подменени и в тях да се отрази новото име. Като се изключи хипотезата на добавяне на псевдоним, останалите видове промени, свързани с имената, обуславят последваща активност от носителя им за подмяна на множество документи с нови.

На първо място и с приоритет всички документи за самоличност, издадени на променилия името си субект, трябва да се подменят. Това са лична карта, паспорт и шофьорска книжка. В тях трябва да се впише новото име или имена. Дори промяната да е незначителна и минимална и да касае само една буква от името, тези документи за самоличност са призвани да отразяват актуалното положение и трябва да се преиздадат. Ако лицето притежава други идентификационни карти, законово предвидени, например удостоверяващи професионална правоспособност (като адвокатска карта например) също трябва да бъдат подменени. Трябва да се сменят и други видове карти, предвидени в законодателството за установяване права на притежателя им в определена сфера, като например ловен билет, членска карта и т.н. Повечето документи, които служат за идентификация на лицето пред органи на държавата, общината или пред други формирания (частни и публични) следва да се актуализират. В противен случай те не могат да изпълняват пълноценно функциите си, за които са издадени - да идентифицират притежателя им.

Задължително трябва да се подменят и притежаваните банкови карти. Тези карти също служат за идентификация на лицето при това в сфера, която е много чувствителна. Всички дебитни и кредитни карти трябва да се заменят с нови, на които е посочено актуалното име на притежателя им. Дори лицето да не притежава такива карти, трябва да заяви промяната на името си в банките и небанкови финансови институции, в които има открити банкови сметки и депозити или е получил кредити.

Въпроси поражда хипотезата, при която лицето, променило името си, е Едноличен търговец (ЕТ) по смисъла на Търговския закон (ТЗ). Чл. 59 от ТЗ въвежда изискване фирмата на ЕТ да съдържа без съкращения личното и фамилното или бащиното му име, с което е известен в обществото. Логично възниква въпрос: ако лицето е променило имената си, трябва ли да променя и фирмата на ЕТ? В чл. 6 ЗТР е предвидено: *„Всяко лице, което е задължено да заяви вписване на обстоятелства или да представи актове в търговския регистър, трябва да извърши това в 7-дневен срок от настъпването на обстоятелството, съответно от приемането на акта, освен ако със закон е определен друг срок.“* Доколкото името на лицето, вписано като ЕТ, е част от фирмата му съгласно закона, то промяната в това име би следвало да доведе и до промяна на фирмата. На основание чл. 6 ЗТР тази промяна трябва да се заяви в 7 дневен срок.

Ако лицето, което си е променило името, работи по трудово правоотношение, то след смяна на документите си за самоличност трябва да уведоми работодателя. Съгласно Наредба № 4 за документите, които са необходими за сключване на трудов договор работникът или служителят при постъпване на работа представя копие от личната си карта. Липсва изрично задължение при промяна в данните да представя ново копие, но безспорно за поддържане на трудовото му досие е необходимо информацията, която се съхранява за него да е актуална. Това в още по-голяма степен е валидно за името, тъй като данни за работника или служителя се подават ежемесечно към държавни институции като НОИ и НАП. Евентуални пропуски в документооборота могат да доведат до множество недоразумения.

Ако на променилия името си гражданин са издадени лицензи, разрешителни или удостоверения за извършване на каквито и да било стопански или други дейности, то промяната на името е наложително да се заяви в съответния орган или институция, които са издали документа, за да се отрази вътре. Обикновено такива документи се издават на юридически лица, но има издадени и на физически. Например Изпълнителна агенция по горите издава удостоверение за частна лесовъдска практика на физически лица, съгласно Закона за горите.

Ако лицето е вписано в регистър БУЛСТАТ, например като упражняващо свободна професия или като занаятчия, трябва да заяви промяната на името си в БУЛСТАТ регистъра. В този регистър се вписват имената на регистрираните лица, а съгласно чл. 12, ал. 4 Закона за регистър Булстат при всяка промяна на подлежащите на вписване обстоятелства лицето е задължено в 7-дневен срок да заяви вписването им в регистъра.

Когато се променят имената на дете за промяната трябва да се уведоми училището, в което учи, както и други учебни заведения и школи, които посещава. Документите, които се издават на детето от образователните институции, в това число дипломи, удостоверения и сертификати, включват неговите имена, поради което тази информация трябва да е винаги актуална.

Има документи, издадени преди промяната на името, които не трябва да се променят след това. В тях остава старото име. Голяма част от тях вече не могат да се променят, а за други просто не е нужно. Това несъответствие в имената в документите води до по-малки или по-големи неудобства за в бъдеще, но е неизбежно. Така например нотариални актове и други документи за собственост, по-рано издадени дипломи, сертификати, пълномощни и др., остават във вида, в който са издадени. За да се преодолеят недоразумения и затруднения при използването им в бъдеще е полезно превантивно или във връзка с конкретен повод да се поиска от общината да издаде Удостоверение за идентичност на имена, от което да е видно, че става дума за едно и също лице. Това е особено наложително ако в съответния документ, в който фигурира старото име, няма посочен ЕГН.

Пълното наименование на документа, който се издава от общинската администрация в такива случаи се нарича Удостоверение за идентичност на лице с различни имена. Удостоверението се издава на основание чл. 24, ал. 2 от ЗГР и чл. 18 от Наредба № РД-02-20-6 от 24.04.2012 г. за издаване на удостоверения въз основа на регистъра на населението. С удостоверението се доказва, че въпреки различните имена на титуляра в различни документи лицето е едно и също. То се получава от общината по постоянен адрес на лицето. Длъжностното лице извършва проверка в ЕСГРАОН, в регистрите на населението и регистрите за актове за гражданско състояние. При нужда се изискват служебно данни от други общини. Ако действията по снабдяване с удостоверението се извършват чрез пълномощник, пълномощното трябва да е нотариално заверено и изрично.

Процедурата не отнема много време. Започва с подаване на унифицирано искане по образец – „Искане за издаване на удостоверение въз основа на регистъра на населението”. В него се посочва какъв точно документ заявителят желае да му бъде

издаден. Прилагат се документи, удостоверяващи промените в имената – съдебно решение за смяна на името, решение за развод и т.н. Заплаща се такса, която може и да е диференцирана в зависимост от срока, в който лицето заяви да му бъде издадено удостоверение. Удостоверението за идентичност на лице с различни имена, което издава общината, е валидно до промяна на данните, които се съдържат в него. Т.е. ако пак се осъществи нова промяна в имената трябва да се подаде нова молба и да се издаде ново удостоверение.

КАК Е ПО СВЕТА?

Видно е, че процедурата за промяна на имената в България не е от най-леките. В повечето случаи името се сменя чрез съда, а за промяната му има законово установени основания, които макар и не много конкретни, все пак имат ограничително действие и са призвани да намалят случаите на произволни и чести изменения в имената. Честата и необоснована смяна на имената би довела до объркване в гражданския оборот. Всичко това е в синхрон с принципа за стабилност на името, който е възприет не само в България. Все пак различните държави прилагат различен подход при уреждане на правилата за промяна на името – някои по либерален, други по рестриктивен.

В Обединеното кралство Великобритания в днешно време името може да се променя много лесно – за разлика от края на 19 век, когато е бил нужен указ от краля. На практика не съществува законово разписана процедура за промяна на името, а който иска да смени името си направо започва да използва новото име. При това става въпрос за всяко от имената – там се използват две имена (няма бащино име). Актът за раждане, обаче, не се променя. Новото име може да се използва абсолютно за всякакви цели. В шофьорската книжка и паспорта може да се нанесе новото име. Така се променят и имената на децата, а не само на възрастните. Ако това става по инициатива на родителите и детето е до 16 годишна възраст не се изисква съгласието му. Възможно е и само единия родител (попечител) да промени името, но е нужно съгласието и на другия (ако има такъв). Съгласието на детето е нужно ако е навършило 16 години. Но и преди това детето има възможност да сезира съда, ако не е съгласно с името, дадено му от родителите, стига да успее да убеди съдията, че е наясно с всички факти и обстоятелства по случая. Детето може да предотврати промяната на името си. Освен това дете до 16 г. възраст може да промени личното си име самостоятелно, но не може да промени фамилията си без съгласието на родителите.

Въпреки, че няма установена процедура за смяна на името, все пак за да се установи промяната във Великобритания е необходим някакъв удостоверяващ документ, че името е променено, като доказателство. Например за да се извади паспорт с новото име трябва да се представи писмено доказателство, че се използва ново име. Доказателствата варират в зависимост от целта, за която са нужни. Те могат да са: Писмо от отговорен човек (личен лекар, адвокат, министър, свещеник или член на Парламента); Публично известие (обява в местен или национален вестник) – копие от обявата се ползва като доказателство; Установена със закон искова молба (изявление до съда, съдържащо намерението да се изостави старото име и да се придобие ново); Едностранен акт (официално изявление, което доказва, че името е било сменено).

Някои професионални организации изискват да се представя такъв едностранен акт. По подобен начин е уреден въпроса за смяна на името и в САЩ.

Във Великобритания съществуват организации, които извършват услуги по удостоверяване смяната на името (UK Deed poll service). При тях почти всичко става онлайн. Промяната се заявява онлайн и онлайн се изпращат обратно проект на удостоверителния документ за одобрение от заявителя. Когато документът е одобрен, същият се изпраща в оригинал до лицето, за да може да се използва за в бъдеще при удостоверяване на промяната пред когото е нужно.

При сключване на граждански брак във Великобритания в сертификата за брак не се отбелязва обстоятелството, че единият от съпрузите иска да носи фамилията на другия съпруг, ако е заявено такова желание. Но промяната на фамилията може да стане по вече описания начин – лицето, след сключване на гражданския брак, заявява в администрацията, че ще ползва фамилията на съпруга си и всички документи се издават с променената фамилия (здравна карта, адресна регистрация и пр.). Този подход, обаче, създава проблеми при отразяване промяната на фамилията в българските документи за самоличност за български граждани, сключили брак в Англия. Тъй като актът за граждански брак, макар и сключен в чужбина, следва да се отрази в българските регистри, а няма текст за смяна на фамилията, отразяването в българските регистри на новата фамилия не е толкова елементарно. За да се запише новата фамилия, трябва при подаване на молбата за вписване в българските регистри освен акта за граждански брак да се приложи и копие от споменатия по-горе Deed Poll документ от Англия, заверен по начина, по който там се заверяват такива документи, след това снабден с апостил, преведен и легализиран в България. Така става ясно, че след сключване на брака съпругът или съпругата е със сменена фамилия. По-лесният вариант е това да стане не с документ от Англия, а чрез представяне на нотариално заверена декларация от български нотариус, съдържаща изявление, че е приета фамилията на другия съпруг. Ако, обаче, актът за граждански брак вече е регистриран в регистрите на населението със старата фамилия, без да е заявено, че същата е сменена, промяната на фамилията за в бъдеще може да стане само по реда на чл. 19, ал. 1 ЗГР – т.е. по съдебен ред.

Лесно се променя името и в Израел. Смяната на имената става бързо и без особени формалности. Във вътрешното министерство на страната се попълва бланка с новото име и причините за промяната, след което директно се издава нова лична карта и паспорт с новото име.

В Нидерландия името на съпрузите не се променя след сключване на граждански брак и поради това никъде не се упоменава в акта за граждански брак такава промяна. Въпреки това е възможно при сключване на брака да се подпише декларация за изменение на фамилията. Но всъщност промяната касае използване на фамилията в ежедневието, а не в официалните документи, които държавата издава. Все пак ако чужд гражданин сключи брак в Нидерландия и реши да приеме името на съпруга си при сключване на брака, ако това е възможно по собственото му законодателство, нидерландската администрация също приема да промени фамилията, след като се представи удостоверение от съответната държава, че в резултат на брака името е

сменено. Т.е. за българи, сключили брак в Нидерландия първо трябва да се регистрира брака в България, като се представи нотариално заверена декларация, че се приема името на съпруга. В резултат на това в българския акт за граждански брак ще се впише друга фамилия. След това българското удостоверение за граждански брак се използва в Нидерландия (заверен, с апостил, преведен и легализиран) и вече издаденият там акт за граждански брак се променя в частта на фамилията.

В испаноезичните страни името на детето се оформя от избрано лично име, фамилиното име на бащата и фамилиното име на майката – т.е. на практика новородените получават по две фамилни имена. За промяна на името се подава искане до Министъра на правосъдието или Генералния директор на регистрите и нотариусите. Посочва се причината. Прилагат се писмени документи. Процедурата може да е успешна или неуспешна – ако има отказ, може да се обжалва пред съда.

В Германия се кандидатства за промяна на името в общината по местожителство, като се обосновават причините. Евентуален отказ се обжалва пред административен съд. Имената могат да се променят само ако има основателна причина за това. Такава е причина, при която легитимният интерес на заявителя за промяната да е толкова значим, че да надделява над обществения интерес. За основателна причина се счита промяната на имена, които звучат обидно или нелепо, има трудности в правописа или произношението им, утвърждават германизация на чужди форми в правописа и др. Освен това немската система не допуска имена, които са полово неутрални – за разлика от Англия, където много имена са унисекс. Общо взето изискванията в Германия са близки до българските, но промяната може да се извърши от администрацията, а не от съда.

В Италия промяната също става по административен ред. Молбата се подава до Префекта. Името може да се промени ако е нелепо, срамно или причината е свързана с произхода на лицето. В тези случаи решението за промяна се взема от Префекта. Префектът е представител на централната държавна власт за определена провинция (нещо като областен управител). Той отговаря за провинцията редом с органите на местното самоуправление. Ако името се променя по други причини, извън посочените, окончателното решение се приема от Министъра на вътрешните работи. Заявлението за промяна на името се подписва в присъствието на служител на префектурата.

В Русия името също се променя от административен орган. Това е тамошната служба по регистрация ЗАГС – „Записи актов гражданского состояния”. Подава се заявление, в което се посочват причините за промяната. Заявлението е придружено с документи, в това число и снимка. Следва решение за промяна на името или отказ. Отказът може да се обжалва в съда. В закона е предвиден текст в защита на кредиторите: *„Гражданинът е длъжен да предприеме необходимите мерки, за да уведоми длъжниците и кредиторите си за промяна на името си и носи риск от последици, причинени от липсата на информация за промяната на името на тези лица.”*

Общият извод който може да се направи след този незадълбочен преглед на процедурите за промяна на името по света е, че в повечето държави административен орган е натоварен със задачата да (раз)реши промяната на името. Разбира се, навсякъде, евентуален отказ може да се обжалва пред съда и правата на гражданите

са гарантирани в това отношение. Но предимно администрацията се занимава с тази тема.

ИМЕ, ФИРМА И ТЪРГОВСКА МАРКА

Марката представлява знак (символ), който отличава еднакви по вид стоки или услуги. Чрез използване на марки изделията или услугите на един производител/търговец се отличават от същите по вид изделия или услуги на другите производители/търговци. Така потребителите могат да направят своя избор сред различните стоки/услуги, предлагани на пазара. Като се има предвид идентификационните функции на марката, то и самият знак трябва да има някаква отличителност. Имената на хората, особено някои от тях, също имат такава отличителност и могат да служат за регистрирането им като търговска марка.

Обикновено, когато се регистрира като марка, името на човек вече е регистрирано и като фирмено наименование или част от такова, но не е задължително. Много често фирмата включва или изцяло е съставена от името на собственика си или на някое друго лице. В някои случаи това дори е законово изискване. При Едноличните търговци фирмата задължително трябва да съдържа без съкращения собственото и бащиното или фамилното име на търговеца (чл. 59 ТЗ). Ако в събирателно дружество участват физически лица, фирмата на дружеството се състои от фамилията на един или повече от съдружниците (чл. 77 ТЗ). Фирмата на командитно дружество трябва да съдържа името на поне един от неограничено отговорните съдружници (чл. 101 ТЗ). Но и извън юридическите лица, за които има въведено изискване за включване на името на собствениците във фирмата, има собственици на дружества (ООД, АД), които доброволно включват имената си във фирменото наименование. Популяризирането на това наименование логично води и до регистрирането му като търговска марка.

Използването на името в търговската дейност създава двойна идентификация. С него вече започва да се идентифицира не само физическото лице, но и дружеството. Когато с това име започнат да се идентифицират и стоките или услугите (марка), които произвежда или търгува дружеството, идентификацията става тройна. Името или част от него започва да се използва едновременно за лична идентификация, за фирмена идентификация и за идентификация на стоки/услуги.

Промяната на името, обаче, влече след себе си и промяна на фирмата, когато по закон това име се включва във фирменото наименование (ЕТ, СД, КД). Ако лицето доброволно, а не в изпълнение на законово изискване, е включило името си във фирмата (ООД, АД), то промяната не е задължителна. Що се отнася до промяна на регистрирана търговска марка когато името се промени, то такава също не е необходима и дори може да се каже, че не е препоръчителна. Функциите на марката са да отличава стоките или услугите на търговеца от други такива на пазара. Ако марката е постигнала добра популярност, регистриране на нова марка с новото име на собственика й ще обезмисли вложените средства, време и ресурси за популяризиране на съществуващата марка. Няма пречка марката да остане в досегашния си вид дори фирменото наименование да се промени, ако са били идентични, тъй като марка и фирма са различни неща, с различна правна регламентация.

Регистрация на имената на физическо лице като търговска марка може да се реализира и без то да извършва търговска дейност, въпреки, че предназначението на марката е неразривно свързано с пазара. Така например нашумялата климатична активистка Грета Тунберг заяви името си за регистрация като европейска търговска марка. Но целта на тази регистрация в този случай е различна – да препятства други хора да използват името ѝ за комерсиални цели. По този начин активистката ще има основания за предприемане на официални правни действия чрез институциите, ако името ѝ се ползва без съгласието ѝ.

Регистрирането на имената на физически лица като търговски марки е много популярно в средите на модата и козметиката. Но това се практикува и в други индустрии - Харлей Дейвидсън например също е име на човек. Има случаи на регистрации както на цялото име, така и на част от него. В повечето случаи името се регистрира като словна марка, но е възможно да е образна или комбинирана. Регистрирането на собственото име като марка не дава някакво предимство за регистранта – т.е. ако някой друг вече е регистрирал такава марка или сходна на нея е възможно да не се допусне неговата регистрация. Възможно е да се регистрира и чуждо име (не собственото) като марка, стига да не въвежда в заблуждение относно произхода и качествата на стоките, за които ще се използва. Но ако името е широко разпознаваемо, Патентното ведомство може да постанови отказ, особено за някои класове от класификацията на стоките и услугите, за които се заявява. Това се прави защото по този начин заявителят ще се ползва необосновано и безвъзмездно от популярността на името в обществото. Например ако се заяви за регистрация марка „Христо Стоичков“ за продажба или производство на спортни стоки, е твърде вероятно да последва отказ. Считам, че отказ е възможен дори ако заявителят наистина се казва Христо Стоичков.

Има и много случаи, в които хора биват кръщавани на известна търговска марка или просто името им съвпада с известна марка. Вече разискваният пример с лицето Манчестър Здравков Левиджов-Юнайтед от Свищов е точно такъв пример. Защото освен име на световно известен футболен отбор „Манчестър Юнайтед“ е и световно известна търговска марка, при това една от най-скъпите спортни търговски марки в света. Също така много хора по света се казват Мақдоналд, като в името им се съдържа друга скъпа и известна световна марка MacDonalds - лидер в областта на бързото хранене. Такива са имената на Греъри Мақдоналд (писател), Уилям Мақдоналд (писател) и дори южноафриканският футболист, подвизавал се в българското първенство Мақдоналд Муканси. На местна почва това може да се каже за името Виктория – то съвпада с марката Viktoria на известна верига пицарии. Във всички тези случаи ползването на името не се повлиява и не зависи от успоредното съществуване на идентична търговска марка, както и обратното.

Името на физическо лице може да се регистрира и като домейн. Домейн е името на интернет страница. Регистрация на името на физическо лице като домейн в областта .BG е основание домейнът да бъде със статут на защитен – т.е. не е възможно друго лице да арбитражира правото да ползва домейна. При промяна на името по съдебен или административен ред статутът на домейна не се променя, тъй като вече е регистриран като защитен. Но собственикът на домейна може да поиска сам регистрация на нов

домейн, съответстващ на новото му име. За последното важи казаното относно търговските марки – веднъж популяризиран и изпълняващ функциите си, една от които е идентификационната, не е препоръчително домейнът, използван за конкретен сайт, да се променя.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ПРОМЕНИ В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО

Законите, в които са обективирани изискванията за имената в България и тяхната промяна са сравнително стабилни. Правните норми в тази сфера по-рядко са обект на изменения, отколкото нормативни актове, регулиращи други обществени отношения. Законът за гражданската регистрация от приемането му през 1999 г. за две десетилетия е претърпял около 30 изменения и допълнения. Разбира се, на пръв поглед изглежда, че и те не са малко. Но голяма част от измененията са свързани със законодателното въвеждане на нови технологии в регистърните процеси или инкорпориране на промени на термини и наименования, извършени с други закони. Промените по същината на регулираната материя са малко. За сравнение Законът за устройство на територията, приет приблизително по същото време (в началото на 2001 г.) до момента има около 90 изменения и допълнения.

Обществените отношения, които регулират правните норми, свързани с имената на хората и промяната им, по принцип са в значителна степен консервативни. Съществуват множество дълбоко вкоренени в общественото съзнание традиции, които е достатъчно да бъдат инкорпорирани в нормативната уредба, за да бъдат оставени съответните разпоредби дълго време непроменени. Въпреки това в контекста на съвременните обществени отношения неизбежно се откроява необходимост от промени и в тази сфера. Все по-задълбочаващите се процеси на глобализация и световна интеграция, които минимизират разликите между отделните общности, водят до избледняване на много традиции и навици.

Промени в именната система са назрели в правилата, регулиращи формирането на второто име, или така нареченото „презиме”. В повечето именни системи по света презиме не съществува (то е характерно предимно за Европа), а името се състои само от две части. Разбира се има и примери в обратна посока. Но при динамичния начин на живот за голяма част от хората премахването на презимената е в състояние да облекчи ежедневието им – най-вече в общуването с администрацията. Освен това тенденцията все по-често да се определят умалителни имена като лични (Боби, Ради) затруднява в последствие оформянето на бащино име от тях. Проблем в това отношение създават и двойните мъжки имена. Така или иначе за идентификация на хората се използва ЕГН. При наличието на такъв сигурен идентификатор натрупването на много имена става излишно. Съществуването на три имена е имало своя смисъл когато е нямало ЕГН. Освен това в контекста на съвременните стандарти за равенство на половете образуването на второто име от името на бащата, каквото е основното правило в момента, има дискриминационен характер. Дори е възможно някои разпоредби на ЗГР, свързани с начините за определяне на бащиното име, да се обявят за противоконституционни. Освен всичко останало в ежедневната лексика и при неформалното общуване между хората много рядко се използват и трите имена заедно.

Дори да не се премахне второто име в законодателството, добре е да се нанесат някои корекции във връзка с обозначаване на името. Така например в ЗГР това име се нарича „бащино” име (въпреки, че в някои случаи се образува от името на майката) – чл. 9 ЗГР. В същото време в ЗБЛД официално се използва термина „презиме” – чл. 19, ал. 2 ЗБЛД. Редно е законите да се синхронизират и да се употребяват еднакви понятия. Въпреки съществуващата законова уредба, в личната карта презимето е преведено на английски език като „father’s name” (бащино име), а не като презиме. Навсякъде по света, дори когато съществува второ междинно име, то не се посочва като „бащино” име. От друга страна в българските паспорти името и презимето са записани на един ред и са преведени заедно като „given name” (собствено име). Това е направено в изпълнение предписанията на някои международни класификации на имената. Тази неразбория в документите за самоличност както между отделните видове документи, така и при преводите на понятията, обуславя сериозни обърквания и конфузни ситуации при употребата на документите в чужбина. Вероятно, за преводите на понятията в българските документи за самоличност са използвани професионални преводачи, но това не означава, че осъщественият превод изпълнява добре функциите си. Професионалните преводачи са постоянно раздвоени от дилемата: да направят добър превод или да направят точен превод. И ако в художествената литература преводът действително трябва да е „добър” (т.е. интерпретиран с оглед целите на текста), то в документите за самоличност транслитерацията е редно да съответства максимално на записаното в закона – в случая ЗБЛД.

Промени в нормативната уредба могат да се инициират и относно правилата за фамилното име - по-конкретно изискванията за промяната му в някои случаи. Сегашните основания за промяна на името, които обхващат и фамилното име, допускат широко тълкуване: името не трябва да е осмиващо, опозоряващо, обществено неприемливо или несъвместимо с националната чест на българския народ. Другият критерий за допускане промяна на имената е още по-общ – важни обстоятелства да налагат промяната. В тази връзка, относно фамилията, може да се предвидят някои по-конкретни основания, в рамките на общото правило, при които промяната да се допуска задължително, без субективна преценка от страна на съда. Така например съпруг, който при сключване на граждански брак е приел фамилията на другия съпруг, но след това при развода си не е върнал предишната си фамилия, би било редно да може да „поправи” това по всяко време, без да е необходима субективната преценка на съдия дали е налице важно обстоятелство или не. Към момента такъв бивш съпруг на общо основание трябва да образува и води дело в съда, който прецени дали да му върне старата фамилия (преди брака) или не. Това не е необходимо. Нещо повече – добре е промяната на фамилията в тази хипотеза да става по административен ред, а не по съдебен.

Изменения може да се предприемат и относно съществуващата нормативна уредба за добавяне на псевдоним към името. Както бе коментирано вече, дори съдът да допусне добавяне на псевдоним към името, това не се отразява в документите за самоличност. Подобно разрешение на въпроса само по себе си обезмисля провеждането на процедурата по добавяне на псевдоним. Щом в ЗГР се допуска официално прибавяне на псевдоним към името, то това трябва да се отразява и в личните документи за

идентификация. Ако едно лице е по-известно с псевдонима си, отколкото с личното или фамилното си име, би било полезно псевдонимът да се отразява в личните документи. Разбира се, добавянето на псевдоним трябва да продължи да преминава през преценка от страна на съда (или административен орган) дали отговаря на изискванията на закона, валидни за останалите имена.

Промяната на името в България като вид процедура се осъществява по изключително консервативен модел - поне в повечето хипотези. Тя не се допуска лесно, а решението дали да се измени или не името съобразно желанията на молителя са предоставени на съда. Въпреки, че производството е охранително, а не исково, то следва съдопроизводствените правила за провеждане на делата: призоваване на заинтересовани страни, насрочване на открити съдебни заседания, представяне на доказателства по усмотрение на молителя и произнасяне с решение, в което не винаги са съобразени всички относими обстоятелства. Както бе отбелязано вече, в повечето държави в Европа и света процедурата по промяна на имената се провежда от администрацията. Следвайки съвременните тенденции, свързани с правата на гражданите и личността, едно такова „олекотяване“ на процедурата би било от полза за обществото. Възможно е да се предвидят определени хипотези, при които съдът да продължи да решава въпроса, като например при повторна или следваща смяна на името или когато конкретната заявена промяна на името по преценка на администрацията представлява особено необичаен случай. Дори когато промяната на имената се извършва от административен орган, съдът не трябва да се изключва напълно. Няма пречка евентуален отказ от страна на длъжностното лице да промени името да се обжалва пред съда, както и обратното – при постановена от административен орган промяна прокурорът да има право да обжалва акта на администрацията, с който се допуска промяната, в контекста на общото задължение на прокуратурата да следи за законността. При всички положения едно такова изменение ще облекчи съдилищата, които са принудени да харчат ценно процесуално време с подобни казуси при наличие на далеч по-сериозни дела.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Именната система в България не се отличава с особена гъвкавост. Промяната на имената е заложена в законодателството по-скоро като изключение, отколкото като рутинно достъпна възможност. Може да се каже, че изборът и формирането на името на всеки гражданин се предопределят в по-голяма степен от закона и от други хора (макар предимно роднини и близки), отколкото от носителя на името. И докато в англо-саксонската правна система възприемат по-либерален подход и оставят на индивидуалната личност по-широки възможности да формира името си лесно и свободно според вижданията и нагласите си, то в континенталната правна система тези въпроси са възложени в много по-голяма степен за решаване от държавата, отколкото от личността.

Преекспонираната роля на съда относно тези процеси в България осигурява по-голяма стабилност на имената, но не допринася за вътрешната удовлетвореност на много българи (и не само) относно собствената им идентификация – поне що се отнася до името. От друга страна рязкото либерализиране на режима ще доведе до произвол в

сферата на имената, с които едва ли бихме се справили, а и вероятно обществото няма да възприеме подобна промяна толкова лесно. В голямата си част българското общество не обича революциите и съблюдава трудни за изкореняване ценности. По данни на политолозите и социолозите, извършващи изследвания в тази посока, обществото ни се държи по-скоро консервативно, отколкото либерално, но не си признава това поведение. В този смисъл донякъде сегашният режим относно имената кореспондира с обществените процеси в дълбочина, отколкото да е натрапен или отживял времето си. Все пак някои еволюционни промени в областта на имената ще се отразят добре както на обществото като цяло, така и на отделните граждани.

Напоследък хората често се забавляват с употребата на нетрадиционни действителни имена на реални хора, които се появяват в интернет. Някои от тези имена са на границата на това да бъдат квалифицирани като осмиващи и опозоряващи, а други откровено я преминават. Но всъщност същественото при прокарване на тази линия е не толкова общественото мнение, колкото собственото възприятие на титуляра на името. Такава е тенденцията. Освен това субективната преценка доколко евентуална промяна на името би довела до повече ползи, отколкото вреди също е от съществено значение при вземане на решение. Защото безспорно честото и необосновано изменение на имената е способно да предизвика бъдещи неудобства и дори проблеми за хората. Понякога, обаче, това е оправдано. Изложеното в тази книга има за цел да подпомогне и улесни избора, пред който редица хора са изправени, вземайки мотивирано решение.

И ако въпросът дали да се облекчи процедурата за доброволната промяна на имената е дискуссионен, то темата за принудителната им промяна отдавна е затворена в обществото. Вече никой (да се надяваме) в България не поставя под съмнение правото на представителите на всяка една етническа общност на територията на държавата да използва традиционните за нея имена свободно и без проблеми. Прилагането на принуда в тази деликатна сфера не се вписва във визията за модерно общество.

За финал може да се каже, че личното, бащиното и фамилното име казват много, но не казват всичко за хората. Независимо как се именува даден човек мястото му в общността се определя не само според името му, но и с оглед способностите, поведението и отношението му към останалите хора и към действителността. Често се застъпва тезата, че името определя характера и съдбата на човека, както и обратната - че човек с поведението си изпълва със съдържание името си. Но тези на пръв поглед несъвместими тези са двете страни на една и също монета. Защото както името влияе върху съдбата на човека (особено в контекста на определена социална среда), така е вярно и обратното – с поведението си всеки може да превърне името си в символ.

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

ВКС – Върховен касационен съд

ГПК - Граждански процесуален кодекс

ДЛГС - Длъжностно лице по гражданско състояние

ЕСПЧ - Европейски съд по правата на човека

ЕС – Европейски съюз

ЗГР – Закон за гражданската регистрация

ЗЗРЖУ - Закона за забележаване ражданията, женитбите и умираанията

ЗЛ – Закон за лицата

ЗЛС – Закон за лицата и семейството

ЗИБГ - Закон за имената на българските граждани

ЗЗД - Закон за задълженията и договорите

ЗБЛД - Закон за българските лични документи

ЗБГ - Закон за българското гражданство

КЗПЧ - Конвенция за защита на правата на човека и основните свободи

КРБ - Конституция на Република България

КМЧП - Кодекс на международното частно право

НГС - Наредба за гражданското състояние

ПЗРЖУ - Правилник за забележаване ражданията, женитбите и умираанията

ПВРГС - Правилник за водене на регистрите по гражданското състояние

ПВРНО - Правилник за водене на регистрите за населението в общините

СК - Семейен кодекс

ТЗ - Търговски закон